

О ШИРЕЊУ СРПСКЕ КЊИГЕ

Дискусија о пријечној потреби Литерарног Конгреса у несрећеним приликама српске књижевности примиче се крају. Увиђавни и позвани књижевни кругови узеше на себе иницијативу за припрему и сазив овог Конгреса. То је њихова патриотска дужност!

Према Књижевном Конгресу, као стабилном средишту и бригевођи српске књиге, с једне стране, стоји читалачка публика, српски народ, с друге стране, очекујући утјецај ове благотворне установе.

Вентилирајући појединци ово питање у чланцима, који се за прошле три године махомице јављаху у *Бранковом Кола*, *Србобрану*, *Застави*, *Биоградском Народу*, *Обзору*, *Вијести* и *Зори*, расправљало се са начелног гледишта о природи и карактеру самога Конгреса и о програму његовог унутрашњег задатка. Господин Стојан Новаковић обзирући се на мој чланак „Божитњи

поклон“* написао је у трећем броју *Бранкова Кола* од ове године значајан чланак „Српска Књига“, у коме је, напомињући мане и анархију самих књижевника, дао Књижевном Конгресу лијепа материјала да расправља и да се о свом задатку брине.

Но цијељ је Литерарног Конгреса, осим свог унутрашњег рада за добро српске књиге још и то, да развије што интензивнију узајамност потпоре између себе и читалачке публике. Књижевни Конгрес има да послужи као извор чисте и прекаљене књижевности, одакле ће *извјесни фактори* имати да црпе српску књигу, да је у што обилатијој мјери раздијеле народу као „још једино поуздано оружје којим се — народ — може без престанка борити за свој опстанак, за своје завјетне мисли, за своје уједињење.“

Но и ако Литерарни Конгрес мора имати ово нарочито на уму, он ни-

* *ЗОРА* за 1898 годину, децембарска свеска.

како не може примити на себе улогу ове административне стране ширења књиге, јер таково тијело ваља сву своју интелектуалну снагу и личне дарове да посвети искључиво усавршавању и њези саме књижевности.

Између њега и народа мора бити једна посредна копча, која ће их везивати, мора бити спроводна цијев кроз коју ће Конгрес своје интенције инфлуисати на публику.

Тај посредни фактор мора бити потпора, мора бити готов да послужи идеји Конгреса. *А тај фактор мора се слично организовати, да би уједињеним силама што јаче могао извести своју мисију.*

Ко би био тај фактор?

То би били они људи из народа, који не владају књижевним пером, али су позвани да својом агилношћу принесу на олтар српске просвјете свој дио. То би била и она морална тијела српског народа, која имају своју просвјетну задаћу сама по себи.

Ови редци немају намјеру да даду готов нацрт удружења свију тих фактора и специјалан начин што подеснијег поступка, него да укажу прстом на извјесне чињенице, које би оваком удружењу послужиле као згодан материјал.

За што се не би организовало једно *удружење пријатеља српске књиге*, које би, по извјесном програму и плану, по свима крајевима српску књигу у опће ширило? Централа оваког удружења имала би своје повјеренике у сваком и најмањем мјесту, који би својим силама, а чистом љубављу према књизи, старали се, да јој што више прошире границе читалачког јој терена. Тако удружење бринуло би се за начине,

којим би се цијелъ растуривања најподесније могао постићи.

Широм цијелог Српства, раздијеленог географским границама, има једна установа, која је у свију, ако не једна и иста по својој природи, а оно врло слична; то су *црквене оућине*. Годишњи прорачуни већине ових опћина минимално засијецају годишње у стотине, те би мала жртва повишења ових прорачуна у корист црквених опћинских библиотека, повисила распродају књиге за хиљаду егземплара више. Да би ова мисао продрла и да би се могла остварити, ваљало би да се брине о том поменуто тако једно удружење за распрострањавање српске књиге. Тиме би се помогло не само успјеху ширења књиге, него би се дала прилика и народу, коме је неприступачна икаква лектира, да завири рођеним очима у оно благо, које је од њега скривено по разним магацинима књижевних стоваришта.

Удружење за ширење књига нашло би згодног земљишта својој задаћи и у српским пјевачким друштвима. На разноврсним забавама преко године, којих број у Српству досиже за цијело половину хиљаде, могла би се томболом и другим сличним начином, протурити књига у публику у огромној мјножини, а да нико при том не осјети и најмањи издатак или какву материјалну жртву.

Српска читалачка публика има своју карактерну црту да не купује књигу из неког унутрашњег нагона потребе, али је не ће ни одбити, ако јој се у згодном моменту принесе да је узме. Ову слабост морали би имати на уму сви они фактори, којима је на срцу српска књига и српска просвјета. Српске књижевнице, и ако већ по свом позиву и својој спекулативној трговачкој при-

рода имају да шире књигу, ваљало би да свој рад удесе много интензивније и да не пропусте ни једну згуду, ни један кутић, којем би било теже да на лак начин и брзу руку може набавити и најновије ствари српске књижевности. Стоваришта издавачка морају бити расута од највећих до најмањих партија по цијелом Српству, и мора се уклонити сваки иверак, који би сметао брзом и лакој саобраћају набављања сваке књиге. Концесиониране књижарнице* ваља коначно укинути, јер оне само сметају напретку књиге. Не смије се ићи за тим да се дижу књижарнице на штету књиге. Ако мора бити жртава, нека их књижарнице сносе ради користи српске књиге.

Преко годишњих празника на све стране разлијеће се *јашо српских ђака средњих и виших школа* долазећи у додир са свима сталезима друштвеним, и као будући цвијет српске интелигенције, зар би имао и љепшу и лакшу једну патриотску задаћу да изврши, до да протури у свом кругу ма и најмању количину оног блага, које је и њему хљоб насушни. Српска књига нека му ни у данима одмора не буде заборављена.

Српски манастири, нарочито они у Фрушкој Гори, мила су мјеста сваком Србину, и он их радо полази, користећи се свесрдним гостољубљем њених настојатеља. Ове задужбине могле би послужити српској књизи, не пропуштајући прилике, да им сваки гост, успомене ради, понесе

коју књигу са нарочитим знаком на њој, који би га потсећао на оно неколико пријатних часова, проведених у овим питомим мјестима. А гост би се радо одужио увијек већим новчаним даром, но што је номинална вриједност књиге, чији би сувишак био тиха капља у ковчежић фонду Светога Саве или друге какве просвјетне задужбине.

Српска Журналистика, која посвећује своје ступце и најнезнатнијим ситницама свјетскога метежа, могла би са много већим маром пропагисати за српску књигу, него што то данас чини. Има листова који нијесу у стању, ни пријепис са корица које књиге, ради приказа, да препишу, а о сталној рубрици, која би у већој мјери водила бригу о српској књижевности, нема ни спомена. Толико неинтересовање, мора се пребацити српској политичкој штампи тим прије, што она допире много више у све слојеве народне, него ма који књижевни лист. Мјесто биљежака „како је побјегао крокодил из менаџерије“ и „како је умрла једна баба од сто година“, нека се донесе ма и најмањи приказ књиге, књижевног листа, — нека се ваљана ствар и прештампа, она ће постићи успјеха, а крокодили и бабе остаће и надаље само — крокодили и бабе.

Удружење пријатеља српске књиге имало би на уму ово неколико напомена, добачених без системе и одређене форме, и могло би још многу другу прилику, осим ових, употребити у корист свог задатка, у прилог српске књиге.

Semper.

* Књижарнице у Србији, једине су овлашћене да растурају државна издања. Зашто и све друге књижарнице не би имале право на то?

МОЈА ПЈЕСМА

I.

Ја видим како неосјетно тоне
Млађаних дана узаврели шум,
И дивљи пламен немирнога срца
Суморни како поражава ум.

К'о јата ждрала што се на југ губе,
Најљепших дана видим журни лет —
Одлазе хитно у дане гдје оста
Небо без магле, без јесени цв'јет.

И пустош тиха испуњава храмe,
Младости громке куд брујаше звон;
Кумири пали... А сладосни занос?
Нит знам куд мину, нит куд оде он.

И трошност вјере, постојанство страсти,
Врлине чисте и гр'јехова бој, —
На челу печат сотонски и божји,
Ударен крјепко у постанак мој.

Ја видим да сам само слабо чедо
Гомиле пусте и времена свог;
У себи видим њино исто биће!
Небеса иста, један исти бог!

У младој души, гдје струјаше топло
Весела вјера и пламени над,
Ја видим гдје се разлива, ко р'јека,
Познања горког непознати јад.

II.

А мисо млада? Куд пол'јеће она
На мутном гробљу да оживи дан?
Куд ће у јаву, гдје истине кобне
Младости златне зам'јенише сан?

У пустош људску хита л', тражећ' извор,
Заносној души да надахне лет;
Љубави цв'јеће тражи ли на ст'јени,
О коју с' разби многи санак свет?

Тражи ли љубав узвишену, чисту,
У смртној љусци што гине и мре?
Само је вјечна љубав према себи!
Ташта је варка оно друго све!

Све само санак, што очара душу
Тек с првом јавом да уцв'јели њу...
А да је има, нашто ли би јади
И мора суза нашто ли би ту?

На тржиштима, гдје се крчми она,
Тортуру, огањ откри страшни дан,
На којим вјечне испустише душе
И Богочовјек, Ђордано и Јан.

III.

Тражи ли Вјеру? Гле на бр'јегу пустом
 Рујине стоје. То је древни храм.
 Сад нико не зна за почетак његов
 Ни ко му први обиљежи кам.

Ал' некад тамо ступало је смјерно
 Скрушено људство с гр'јеховима свим;
 Идоли страшни стајали су гордо
 И жртве свете дизао се дим.

О стубе златне и раскошне своде
 Грмљаше молба и побожни пјев,
 Док нејач, дјецу, предаваху огњу
 Свирепог неба да ублаже гњев.

Сад ту је пустош. Жртвенике свете
 Вјековски бршљан прекрио је густ!
 Потомства руком идоли су пали,
 И храм је ост'о обешчашћен, пуст...

Не, мрачном земљом не пониче јоште
 Божанска мисл и небески над;
 А прошлост кад би била без чудеса,
 Да ли би ико за њу знао сад!?

IV.

Тражи ли Правду? О, ја сам је позн'о,
 Божињу свету коју посла рај!
 Сањ'о сам дуго: трон узвишен њезин,
 Подножја чија љуби вјечни мај.

И њу — на глави с ореолом чистом!
 Побједним сјајем блиста њена сјен —
 И људство слабо, с химнама на устма,
 Гдје пузи смјерно у присјенак њен.

Пред њеним тронем вјерових да људство
 Ко иго збаци праотачки гр'јех...
 Вјерових у братство... Ал' тај санак неста,
 Сотонски злобни разбио га см'јех.

И ја је видјех обнажену, б'једну,
 У руци с трском, челом трња сплет;
 Свештено лице окаљано видјех,
 И чух — презрењем пратио је св'јет.

Младости санак одбјегнуо живо!
 У мучном св'јету видио сам све:
 Сотоне, зв'јери, силнике и моћне
 Тек једно никад — само људе не!

А њу кад видјех, окруњено чело
 Гдје бурно диже кроз презрење, јад,
 Себичност спазих гдје јој кида в'јенац
 И како хули, како ропће тад.

Хтједох да мрзим... Ал' бједници, голи,
 У чијем оку суза јада сја,
 Љубав за људе они су ми спасли,
 Да љутом мржњом не прекипим ја.

И њини јади оживише опет
 Љубави моје замрзнули цв'јет!
 И мислећ на њих, разум'јем што често
 Пожудно хитам да обгрлим св'јет...

V.

Но ја што значим? Неопажен атом
Бачен у свемир, у вријеме, час,
Неизвјесно чија подиже ме рука,
Ни откуд ни чиј позвао ме глас.

Какве ли нити вежу ме за земљу
Постанка мога гдје је куцн'о трен?
Да л' по њем трага да оставим својег
Ил' минем само као глуха сјен?

Шта је мој позив? Невоље и боле
Уздахе јадних сазно је мој слух,
И ја сам плако за јадима њиним,
И с њима страда мој уцв'јељен дух.

Но да л' ћу и трун са жељезних брда
Болова људских да одбијем млад,
И само једну да убришем сузу,
И само један да одагнам јад?

Хоћу ли моћи као грјешни Браман
Ка Светој Р'јечи да приступим ја,
Обале чије кити ружа, лотос,
А свето небо у дубини сја.

И седам пута да залетим жудно
С грјесима људским у валове те,
Што теку тихо из костију Вишњег,
И да их сперем? Хоћу ли, ил' не?..

Док горски ланци, смарагдове горе,
С челом од сребра дижу горди стас
Над Светом Р'јеком...хоћу л' спрати душу,
И у њој чути Провиђења глас.

И очи моје несане да виде
Свештену стазу куд ми ваља поћ'
С небеском зубљом у крјепосној руци
У људских јада и грјехова ноћ.

И крст спасења да понесем и ја
За тешким гр'јехом огрезнули род,
И пророк нада, пјесник утјешења,
Вјекова бољих да окусим плод.

И мален камчић хоће л' ми се дати
Да спустим с вјером на обновљен храм,
С чијег михраба проговара братство
И свете правде одсијева плам?

VI.

Је л' то мој позив? Или жеље моје
Мој жарки занос, само ташт је сан,
Кој' мутну прошлост оставља пред јавом,
Што новог жића огласује дан.

Све жарке мисли хоће ли да легну
Смртника немоћ осјећајућ' сву,
Док гр'јех се диже и царује св'јетом
И живот људски дави се у злу?

И тамо, тамо, на ивици свега,
Склапајућ' очи да опазим тад:
Цирк шумни пунан и кесаре моћне
И како црни обнавља се јад —

Крв људску звјерје гдје пролива кивно
И ране тешке гдје отвара гр'јех...
Падају жртве оборене смрћу,
А цирком грми тапштање и см'јех...!?

С М Р Т

— Слика из сеоског живота у Србији —

— Раде М. Домановић —

Иван Тодоровић је ваљан сеоски домаћин. Већ му је близу шесет година, а кад му погледате прав стас, румене образе и светле очи, не бисте рекли ни педесет да има. Многи су завидели здрављу његову. Број година му ништа не сметаше да неуморним радом предходи синовима својим као пример вредноће. Мудром и строгом управом уз то учини да се задруга, којој се он старешина не поцепа. У кући је владао највећи ред. Он је пре зоре увек на ногама, те млађима изда наредбе шта ће ко тога дана радити после чега сваки одлази на свој одређени посао. Ако би се морало где ићи с колима даље од куће наредио би да се волови што ће се сутра укошкати добро одморе и нахране, а он би их два три пута преко-ноћ обишао, те видео имају ли хране и погледао у звезде, према којима одређује да ли је време поласку. Утежну стоку пазио је као и чељад своју и придавао епитет „ранитеља“.

—

Тако је ове године на неколико дана пред светог Саву наредио најстаријем сину да натовари двоја кола жита што ће отерати у Крагујевац да прода. Увече је било све спремно. Око три по поноћи изађе Иван из прегрејане собе само у кошуљама и стаде пред кућу, те погледа на звезде да ли је време путовању.

Ведра зимска ноћ. Мраз стегао па чујеш како церићи пуцкају у шуми, а чинити се да и звезде дрхте од хладноће.

Иван се стресе затим се почеша по глави и погледа опет небу...

— Време је! — изговори за се и хтеде ући у кућу. У том се чуше меденице из кошаре где су волови.

— Шта ли чине „моји ранитељи?“ — помисли Иван и отрча преко снега до кошаре.

—

Сутра дан је Иванова старица Стевана разговарала са својом пријом измеђ осталог и ово:

— Ма нешто ми Иван од јутрос куња и све га тера на жеђ! —

— Но, исто виш тако од ономад и мој Добро ништа не ваља: све трчи ватри . . . Боли ли Ивана глава и жали ли се како му се гади? — вели прија Станија.

— Ма јок, нешто се не жали да му се гади, но га неки ђаво ушинуо под леву плећку, па вели кад динем, а оно ка ножем да га удариш!

— Редњичина убио га бог, тако се жали и Саво Перов — додаје Станија.

— Не знам шта му би од једном? — вели забринуто Стевана.

— Оно и године су, пријо, па да ништа друго није. Ја баш ономад говорим са Добром за Ивана како паметно управља, па кажем: не дај, боже, кад би потегао да умре одма би се ови млађи изделили.

Стевана се замисли дубоко. За тим уздахну, одмахну главом и слеже раменима па једва чујно изговори:

— Шта бог да! С богом се не можемо бити! —

Иван је већ у велико болестан од запалења плућа. Није више лежао у соби, већ као болесник крај огњишта. Крај узглавља му седи Стевана, а остали су укућани сваки на своме послу.

— Где је Марко? — упита Иван за најстаријег сина и закашља се увијајући се од болова.

— Ја му реко да оде до у воденицу да смеље мало стрмна брашна.

— Добро си урадила — вели Иван шапатам и ја сам мислио да ти то кажем.

— Има још доста пројина брашна, али нек се нађе и онога за сваки случај... вели Стевана.

Обоје ућуташе, Само се чује како Ивану крчи у грудима. Он је размишљао шта ли би било од задруге да он умре и да ли би млађи умели све припремити што треба око сахране и даће. Срамота би било да оду људи не дочекани кад умре такав домаћин. У памети је прелазно све могуће, смртне случајеве и сећао се како је где било спрењено.

У том Стевана прекиде ћутање те продужи онде где мало час застаде.

— И Марко уморан тек се вратио из Крагујевца, али мора се ићи. Не дај боже да ти шта буде, па куд би дочекала људе са пројиним брашном.

— Затворите оно гараво назиме, да се урани — једва изговори Иван од бола мислећи у себи: „нек се нађе за сваки случај. Године су, а слаб сам, па срамота немати ничега у кући!“

— А ја рекла деци да затворе и хране оног белог вепрића....

— Немој њега, оставите га за приплод. Ја сам га за то оставио! — вели Иван једва изговарајући од болова.

Опет ућуташе. Дрва на ватри пуцкарају; Ивану кркла у прсима, по кат-што се закашље и јаукне од болова.

Стевана се опет нешто дубоко замисли и сузним очима гледаше на пламен од ватре.

Идућег дана је Марко ишао опет у Крагујевац. У путу се с једним својим сељаком овако разговарао....

— Шта ћеш ти Марко до Крагујевца? —

— Неке ствари да узимам —

— Па ти чини ми се ономад бејаше у Крагујевцу —

— Био сам но ми отац нешто слаб, па морам опет.

— Је л' много слаб?

— Много бога ми, а знаш стар човек, па недај боже зла случаја, а нестало у кући каве, шећера, свеће, те реко' да узмем све што ми треба...

— Шта ћеш да му чиниш!... Боље спремити све нек има, него да се брукаш!

— Имамо хвала богу и вина и ракије, самлео сам и брашна, па реко' да набавим и ове ситнице...

— Па ја' треба, брате, за таки случај, ка' за славу, а и боље још. То што му издаш за душу и његово нема ништа више, а човек текао целог века.

— Дај боже да се ово у здрављу поједе и попије — вели Марко и као да му се суза засветли у очима.

— Ама оно већ недај боже зла случаја, но тек разговарамо!

— Вала с богом се не можемо бити — додаде Марко.

Обојица ободоше коње и показаше ћутке.

— Нешто ти се суља коњ! — вели онај Марку.

— Старокван! — одговори Марко после читавих неколико минута.

Иванова болест иде све на горе. Од јуче су почели већ неки и од суседа долазити.

Долазио је Никодије друг Иванов још од детињства и готово први сусед.

Уђе у кућу, поздрави се са свима редом. Млађи га ижљубише у руку, а за тим седе крај огњишта.

— Шта је томе матором? — пита он шалећи се.

— Бога ми не ваља ништа — вели Стевана.

— Ништа му неће бити без ушника — шали се опет Никодије а за тим поћута и озбиљније додаде:

— Вала смо се и најивели —

— Метите децо, те угрејите ракију за Никодија — вели Стевана.

— Ма ја нисам ни знао да је слаб, но ми јуче деца причају, па реко ајде да видим шта му је! —

Никодије приђе Ивану, дрмну га мало и рече:

— Ајде, бре, пи ову ракију не истежи се ту, док нисам узео штап, па ћеш да скочиш ка јелен —

Никодије се засмеја код тих речи, па се опет уозбиљи, поћута мало, па додаде тихим гласом.

— Море, па он истина слаб! —

— Ноћас смо му свећу палили, тако му беше дошло —

Никодије одмахну главом и не рече ништа.

— Не знам, да л' би било добро да оде Марко, да упита доктора за неки лек? — пита Стевана.

— Но баш слаб много.... Мучно богме да он преболи... Ал' опет нек иде Марко нек упита... Нема вајде много но тек човек да не жали после што није и то пробао! — вели Никодије и прими чашу грејанице што му послужише.

— Имате ли још колико товара ове ракије? — прекиде наново ћутање Никодије.

— Па имаће још око двадесет товара — вели један од синова Иванови —

— Много добра ракија.... Требали сте купити ракију за трошак и нако за случај, а обу да чувате. Подесила се у печењу много лепо. — опет ће Никодије.

Пала ноћ. Ивану све теже. Пренели га наново у собу, која је пуна родбине, пријатеља, суседа, познаника. Очекују час када ће умрети и дошли да чувају болесника. На дрвеном столу гори лојана свећа и слабо осветљава готово најближе предмете. На дувару о једном ексеру виси воштаница. Ту је наместила Стевана „да буде на мети“ Она седи крај његове постеље и плаче. Синови стоје около ње гологлави, ћуте, стрепе и ослушкују сваки ропак болесна оца. По нека од суседских жена или који од људи приђе постељи, погледа, па тек одмахне главом и одмакне се те оде на своје место.

— Како му је питају остали —

— До зоре мучно да састави — чује се одговор и разговор се продужује гдје је и прекинут.

Никодије и још један од суседа разговарају о порезу и великим трошковима. Неки Симо Вељковић Иванов брат од тетке заспао у једном углу собе и хрче.

Неке од жена говоре о бојењу плетива.

Никодије прича даље како су ономад били на казану те пили, па кад су пошли кући, а Панто пао у неки јендек. Остали познаници болесникови почеше се смејати.

Симо се трже иза сна, зевну гласно, почеша се и зевну опет, па се диже те приђе болеснику и упита Марка онако сањив:

— Како је бату Иву —
Марко слеже раменима.

Настаде тишина, чује се лепо како болеснику кркља у грудима.

— Нема ништа од њега — поче Сима — исто тако мој покојни бабо... крча, крча, бог да га прости, па пред зору умре... Исто баш тако, као да гледам покојног баба....

— Тако је и покојни Закарије исто ка Иван био слаб, па умре и он сирома! — узе реч Никодијева жена.

— Но, кажем ти, обрати се њој Сима, тако мој бабо покојни крча, крча сирома, па пред зору умре бог да га прости — понови Сима своје мишљење, па се опет почеша по затиљку, зену гласно и оде у свој угао те кроз неколико тренутака опет захрка у сну.

Већ само што није зазорило. Петлови кукуречу и лупају крилима. Многи од гостију поспали или задремали, а тако и укућани. Само се Стевана држи будна и не одмиче се од постеље.

Поче се једно по једно будити. Поустајаше и укућани и искупише се у болесниковој соби.

Први зраци бледе зимске зоре забелеше кроз малени прозор. Свећа догорела и угасила се. Осећа се задах лоја и густ млаз дима диже се у ваздух што се једва назире у првом осветку зорином.

Из суседне собе чује се детињи плач. То је најмлађе Иваново унуче.

Врањ-Бања, октобра 1896. г.

Све се више и више развидељава. Поустајала и деца, те цела кућа ври од дечјих гласића. Старији већ трче и по пољу.

Најмлађа снаха оде с бакрачима на извор. Прође поред прозора Иванове собе. Чује се како бакрачи лупарају на обрамници.

Иван отвори очи и нејасан, укочен поглед упре у прозоре. Подиже суху мртвачку руку и махну ка прозору.

— Оћеш да једеш нешто? — пита га Стевана тихо, меко.

Иван одмахну главом, а у грудима му све више кркља. Опет показа руком на прозор и нешто прошапута испрекидано.

— Мора да оће да отвориш прозор! — вели Никодије.

— Многи тако пред смрт оће да отворе прозоре. Зар их нешто гуши?! — вели неко од гостију.

Отворише прозор. Хладан ваздух јурну у собу, те као да освежи све ове што га чуваху.

Иван окрете главу на другу страну. Мало постоја па се опет окрете прозору и упре на поље поглед, диже једва руку и махну сину да дође ближе. Испрекидано прошапута неколико неразумљивих слогова.

Хтео је рећи да женско теле од шарене краве оставе за домазлук. Иначе је све друго наредио, још док му је лакше било.

У том се закашља и крв му јурну на уста. Иван понесе руку устима и рука му клону....

Стевана закука, закукаше снахе, устумара се чељад, заврискаше унучи. Запалише воштаницу...

Иван је издахнуо.

КЛАВДИЈЕ

— Из далеке прошлости —

— написао Н. (Биоград). —

Тамна ноћ спустила се над вечитим Римом, а са тамних облака што се небом гомилаху, још је мрачнија изгледала. Капитол је био увијен огртачем ноћи, само што је с краја града допирала јасна светлост. Тамо негдје са лупом се отворише вратнице што гледају на улицу. Две дуге сенке, са факлама у рукама, појавише се испод каменитих сводова. За њима је ишла трећа слика, више личећи на авет, него на какво живо створење. То је бледа жена, измучена лица, одевена у издрте траље. Очи јој са очајничким страхом блуде по каменитим сводовима и са страхом се заустављају на војнике, који је спроводе из преторијанске тамнице. Један од њих, људскера са бакарним шлепом, гурну је испред себе.

— Напред!

Гвоздена се врата затворише, а несрећна се жена нађе сама на улици.

Сада је слободна, него куда да се крене и да се склони?

Дани тамновања завршили су се, али може ли, сме ли она да иде куда хоће, без дозволе?...

— Да идем... него куда?

И дубоко се јадна жена замисли, а испред очију пружаше се грдан лавиринат улица и безбројних домова огромнога Рима и све се то губило у дубоку таму бурне ноћи...

* * *

На својим кољенима млада Цинтија цуцкала је свога белоруког синчића. Нежна мајка га је загрлила једном руком, а другом се налактила

на сто претурајући по памети разне мисли. Њене велике лепе замишљене очи, погледале су нежно у мужа — а Клавдије јој је читао једну од старих Хомерових песама. Клавдије је добро читао грчки, што у то време није била реткост код Римљана, а те вечери његов је глас некако чудно, сетно звонио. Да је нешто Цезар Нерон ушао тог тренутка у собу код Клавдија и чуо како овај дивно чита, он би наредио да се казни тако опасан супарник у вештини.

На вратима дома зачу се лупа са улице. Шта, да није заиста Нерон пред вратима? — Таку посету могао је очекивати сваки Римљанин, који је имао тако небески дивну жену, као што је Цинтија. Клавдије узде малени жижак и отвори двери.

Бледа, измучена, дрхћући од зиме и страха ропска лица у одају уђе нека жена.

— Силвија! кликну Клавдије и ступи корак назад ужаснут. Ти?!

А домаћица Цинтија изиде јој на сусрет.

Могу ли да преноћим само код вас? Немам никога свога у Риму, а немам ни једног обола да би могла да платим за преноћиште, а ноћ је бурна — говораше жена slabим тупим гласом... Баш су ме сад пустили... година у тамници... Пизока су одали...

Мисли и речи јој се замрсише. Она боно јаукну. Нежна Цинтија је увела у одају, предавши чедо своје мужу.

* * *

Те ноћи не би суђено никоме у дому Клавдијеву да одахне безбрижним сном. Облаци се гомилаху изнад његова дома и сама прорицања аугурова не би могла толику несрећу да му предскажу, каква је наишла на његов дом и разорила сву тиху срећу.

Тек што се Цинтија примирила, тек што је положила у постељу своју несрећну другарицу, која је изненада у ноћи затражила склоништа код ње; тек што је Клавдије престао љуљкати колевку у којој му је чедо почивало, а на вратима дома његова загрме страшна лупњава. Извесно, они који су лупали били су нестрпељиви.

У сандалама, покисли од пљуска, са плаштовима, у одају уђе неколико ликтора и преторијанских војника. Дивља лица у овом малом, нежном гњезду изгледаху страшна. Цинтију прожма самртни страх кад угледа те људе и она се са боним јауком баци на постељу чеду свом. Клавдије скрсти руке и гледаше блед и мрачан ћутећи грозна дела беснога Цезара. Знао је да није ништа крив...

После пола сата у дому Клавдијеву ништа није остало на свом месту — све је било испретурано, разбацано. Дом опустео. Још се само чула уплашена вика јадног детета у последњој одаји; и то је био једини живи становник овог опустелог и разореног огњишта.

* * *

Страшно, ужасно је у сурим зидинама и сводовима градским. Кроз малени прозор у камену, једва су косо падали сунчани зраци у тамницу, озаравајући бледо лице бедне

Цинтије. Ту је седела она, погурена сложивши руке на коленима. Црне власи, расуте, падале су по плећима, а велике очи изражаваху очајање и ужас. Брига за свог доброг мужа, за живот свог чеда, ужасна страдања и мучења, страшно су је изменуле. Изгледало јој је да се страшно море подиже све више и више и да се шире хладни таласи... и чује њихову рику, види пену како кипи; ти таласи ено покрише острво Навзикију и учини јој се да се на белом чуну носи над пучином морском, која је саранила срећу, сву срећу њену...

Прошло је два месеца. Настали су априлски календи, када спадоше тешки окови са руку Клавдијевих.

— У име великога Цезара, ти си слободан! рече му један ликтор. Велики Цезар жали што си, по погрешци, ти невино подвргнут затвору; сад је твоја невиност доказана. Иди! Иди и сећај се велике милости Цезарове!

— Гдје је љуба моја? Љуба моја, Цинтија моја гдје је? болно заусти Клавдије.

Ликтор пажљиво погледа Клавдија и спуштајући свој сног прутева изусти.

— Иди! Њу не можемо пустити... она је полудела!

* * *

Тамна, мрачна времена грубог насиља ишчезла су за навек. Само још историк и песник нижу мрачне слике те ужасне епохе... Филозофи и мислиоци свих векова зажегли су неугасну буктињу човечности и светлост њена далеко се простире у све крајеве света...

Ал' кога она још није озарила? Кога??

ЂЕРЗЕЛЕЗ — АЛИЈА

— Миленко М. Вукићевић —

(НАСТАВАК)

Да видимо сад шта вели народно предање о првом јунаштву Ђерзелез-Алије? — На поменутом мјесту г. К. Х. у својој збирци пјесама (I. књ. стр. 581.) вели ово о првом јунаштву овог чувеног јунака наше браће Мухамедоваца:

„Кад је султан имао битку са народом, који је у Бесарабији, гази Хузрев-бег је с Бошњацима био у тој бици. Једнога дана приметну се велика битка, у којој Турке са свију страна опколише. Гази Хузрев-бег, као гласовити јунак, борио се са својим непријатељима јуначки, јахао је на својем ату, држећи у руци голу сабљу и све обарајући и сјекући, што год му под руку дође: тако је мијешао по густом непријатељском табору. Бивши гази Хузрев-бег добро посустао, а непријатељи га опколили, већ се и сам бјеше одредио за жртву. Наједном опази газија једног јунака на доратасту коњу, који под њим летијаше као муња. Момак дотрча до газије и за неколико часова растријеби непријатеља око њега. Газија се стаде дивити његову јунаштву и лијепому захвали, који га је ослободио од толике неприлике. Газија се бијаше лако обранио у десну руку, а Алија, јер је то био тај јунак, потеже чеврму, те газину руку замота. Онда се непознати јунак и даље прихвати посла и на својем дорату јурну међу непријатеље. Неко вријеме летијаше на бијесном дорату по логору непријатељеву, и не бијаше живе душе да би му на мејдану стануо. Куд год би ударио, отворио би сокак, да двоја кола могу проћи. Сви су Турци у њега гледали и дивили се његову јунаштву. За мало вријеме непријатељ даде плећа и побјеже, али јунак на дорату за један хип ишчезне изпред очију свима, који су га

гледали и жељно очекивали, да се битка сврши, да га упознају, ко је и отклен је. Узалуд је газија питао и млађе опремао да га траже, све то забадава, јер је јунак испред очију толиког свијета ишчезао.

„Газија се поврати у Босну и дође у Сарајево својој кући, његова госпођа запита га о бици, како је било и како је у њојзи прошао, а он одговори да је добро било, и казао јој, да га је некакав непознати јунак у највећој бици од душмана спасао, па да њега није било, да би зацијело сва турска војска изгинула и он да би сам погинуо. Кад газија лијепому описа непознатог јунака, рече јој: „Кад сам се у тој бици ранио, он ми је својом чеврмом руку завио и ено је у бисагама, ће је чувам као успомену“. Госпођа скочи и отвори бисаге, те извади чеврму сву крваву и погледа је, обрне је тамо амо и рече: „Господару, ја знадем ова чеврма чија је, али не знам како је у твоје руке дошла!“ У великом чуду упита је газија: „Чија? Казуј боље!“ Она му рече, да је ону чеврму њихову слуги Алији дала. Газија је упита ће је Алија овога и овога дана био, а она му рече, да два дана код куће није био, да је узјахао на коња и оборужао се, па је некуд отишао, а у које је доба дошао то не зна.

„Газија позове свога слугу Алију и чим му у собу ступи, скочи на ноге и рече му: „Драги Алија, колико си година код мене служио, да ти платим, па хајде од мене јер ти нијеси више за мене, нити сам ја достојан да ми више будеш слуга“. Алија заплаче и замоли господара да и на даље код њега у служби остане. Сва му молба буде узалуд, лијепому се опросте и растану.

Од тога доба Алија је ишао те дије-

лио мејдане, као што се по народу пјева и приповиједа.

4. *Личности и јунаци, с којима Ђерзелез-Алија долази у додир по народном предању.* — Као год што је случај са другим јунацима наше народне појезије, тако је и са Алијом. Пјесме, које пјевају о њему, тако исто и приче, пуне су анахронизама. По пјесмама и приповијеткама видимо, да Алија долази у додир са српским хајдуцима, као са Старином Новаком, Дели-Радивојем, Новаковић Грујом. За тим са Краљевић Марком, Војводом Милошем, Бановић Секулом, Сибињанин Јанком, Змај-Деспотом Вуком, браћом Јакшићима и Тукулија баном. Од турских јунака и знаменитији личности помињу се уз Ђерзелеза у народним пјесмама и предањима *Гази Хузрев-бег, Хајдар-алај-бег, бег Љубовић, Порча од Авале, некакав хоџа Турпелија, у Сарајеву, Дакуб-паша, босански везир и т. д.* Кад се узме да су горе поменуте личности у разна времена живиле, које раставља једне од других по читаво столеће, онда ће се лако појмити, да је у народној појезији и Ђерзелез оне исте судбе, које и многи други јунаци. Нећу се овдје обазирати на све гори поменуте јунаке, али поједина предања навешћу ради лакшег схватања онога, што доцније дође.

На прво мјесто изнијећу једно предање о односима између Краљевића Марка и Ђерзелез-Алије. Да видимо како су по народном причању постали побратими.

Краљевић Марко усни да му посетрима вила за руку доведе некаквог Турчина, па му рече: „Чујеш Марко, ово је Ђерзелез-Алија, побратими се с њиме, јер је бољи јунак од тебе“. Марко се пробуди, сједне на постељу и стане љутит мислити, који ли је то бољи јунак од њега. Зарекне се да га тражи, нађе и с њиме да окуша срећу јуначку. Сјутра дан рано повиче на слуге да му коња спреме. Узјаха и пође по бијелом свијету тражити, ко је тај, што је бољи јунак од њега. Исти такав

сан усни и Алија, па и он пође тражити свог побратима Марка, али не на коњу, но се обуче у дервишко одијело и пјешице пође. У путу стигне још два дервиша, који истим путем гредијаху у истој намјери. Алија се не каза ко је, али им исприча, шта је у сну видео и рад чега се на пут кренуо. Она му два дервиша рекоше да су исто тако и они уснили и да се један од њих зове *Порча од Авале*, а други *Торак Алија*.

Саставши се тако, крену се сва тројица једним пољем. У даљини опази где се диже прамен магле од прашине са земље. Они, гледајући ту маглу, настављаху даље свој пут. Облак од прашине све им ближе долажаше, док из магле испадне чудан јунак на шареном, плаховитом коњу, којег од силног зора бјеху бијеле пјене попануле. Јунак добро оружан повика из грла јуначкога:

„Уклон'те се до три дервишине,
Да вам Шарац не учини квара!“

Чувши то сва три дервиша, уклоне се двојица с пута, али Ђерзелез остаде на средини:

Опет викну јунак са Шарина:
„Уклони се гола дервишино,
Да ти Шарац не учини квара!“
Дервиш иђе, ништа не помега.
Ражљути се Краљевићу Марко,
Па потеже челикли нацака,
Да удари голог дервишину,
Ал' се дервиш хитар догодио
Нацак му је на руку дочеко
И оте га из Маркових руку,
Па га баца у зелену траву.
То је Марку врло тешко било,
Па потеже перна буздована,
Да удари голог дервишину;
Дервиш топуз на руке дочека
Па и њега у траву бацио.

Тако исто прошао је Марко и са својом ђордом.

Кад је то видео Марко одјаше од Шарина и позове дервиша да пију вина, па онда да мејдан подијеле. Дервиш пристане, па кад се вина понапију скоче на ноге лагане па се ухвате у кости јуначке и Марко заморен силном дервишином ви-

кне посестриму вилу: „Бе си, вило, ниђе те не било, зар не видиш ће ћу погинути?“ Али му вила не хтједе помоћи. Дервишина обори Марка, па му сједне на прса јуначка и стаде тражити од сабље комађе да му одсијече главу. Кад то видје Марко, рече голоме дервишу:

А Бога ти, незвана делијо,
Кажи ми се ко си и оклен си
Нека знадем од ког ћу гинути!“

Дервишина одговори:

Је си л' чуо шехер Сарајево,
У Сарај'ву бегову џамију,
Виш' џамије Шех-Синан-текију

Под текијом Берзелез-Алију;
Ја сам главом Берзелез-Алија.

На то Марко пролије сузе од очију па викне грлом јуначкијем:

Хвала Богу и данашњем дану,
Кад ја нађох свога побратима!
Ја сам, побро, Краљевићу Марко!
Кад то чуо Берзелез-Алија,
Нема каде да са Марка сиђе,
Руке шири у чело га љуби.
Тада су се побре упознале.

Кад то виде она друга два дервиша, приђу Марку те се изгрле, ижљубе и поново побратиме. До тад бјеху непријатељи а од тада вјерни побратими.

(НАСТАВИЋЕ СЕ.)

ПАРЧЕ ХЉЕБА

— И. Н. Потапенко —

Модест Дементјевић — Алојев бјеше добар човјек... тако се изражаваху о њему сви, који га из ближе познаваху, и који имађаху с њиме било какве везе. Кад год се повела ријеч о њему говорило се: — Бадава што ти је Модест Алојев добар човјек... само... да... — у осталом, он је ипак добар човјек!

А шта се, управо, разумијевало под тим неодређеним: „само... да...“ — то се не да у две ријечи испричати. Можда би било теже разјаснити какву најобичнију ствар, него изнијети факт: зашто је Модест Алојев добар човјек. Ево, да вам испричамо шта је у ствари.

Онда кад се о Модесту говорило да је то „добар човјек... само... да...“ — и т. д., њему је било равно четрдесет година. Ход му је био брз, али некако несигуран, управо онакав, као што је ход каквог ислуженог писмоноше, а кад би му у ноге загледали, опазили би да се оне не могу баш најсигурније поуздати у се. Раста је био висока, мало погурен;

кад би ишао а он се клатио. Носио је неки црни суртук; и зими и љети ишао је без огртача. А кад би га когод у сред љета запитао: да ли му је топло, а у сред зиме: да ли му је хладно, он би само слегао раменима и одговорио:

— Не мари? И јесте — и није...

У осталом, није ни у реду да се о томе говори. Још само треба додати, да су му ногавице на чакширама биле увијек отрцане, а потпетице на ципелама искривљене, — па да човјек имаде вјерну и потпуну слику Модеста Алојева.

Кад би га онако с леђа погледали учинио би утисак човјека крупне грађе, човјека здрава и јака; природа га је обдарила широким плећима, високим раменима, дебелим вратом, дугачким рукама, а он опет пустио на дугачко своје црне власи — па право чудо! А кад би га с лица погледали, увјерили би се, да он унутарњим способностима ни близу не одговара даровима, којима му је природа тијело украсила. Па онда: упала прса, лице са малим носом и танким уснама,

са не баш великим очима, са блиједим обрзима, чију мршавост не могаху сакрити ни ријетко порасли „бакенбарти“, — једном ријечју, бијаше то лице, које није говорило ни о гладовању, ни о превеликој ситости.

Такав бијаше Модест Алојев са своје спољашње стране; што се тиче унутарњих својстава, могло се само толико рећи, да је то добар човјек... само... да..., у осталом он је ипак добар човјек.

Било је, до душе, времена, кад се је о Модесу Алојеву говорило само толико, да је он „добар човјек“, не додавајући никаквих приречица, просто: добар човјек па крај! А то је било онда, док још бјеше у животу његова добра мамица, врло стара и врло поштена душа, која је све до смрти, као удова пуковниковица, теглила пензију. Док она бјеше у животу, Модест је Алојев имао и свој стан, и своју храну, и све, што је човјеку најпотребније. Становали су у неком забитом крају Петрограда; стан им је био скроман, а и храна им не бјеше богзна како раскошна, и, што је најгоре: — постило се то сва четири поста и сваке сриједи и петка. Модест се ипак за то осјећаше задовољним, једино што је о одијелу водио бригу. Али се и за то није морао не знам како старати, јер је имао старијега брата, који му је, од времена на вријеме, куповао час чакшире, час капут, час опет капу или ципеле. И тако је Модест у тим сретним по њега временима могао живити, па да се никоме не замјери; за то га његови познаници и држаху за човјека ријетке доброту.

Али је стара пуковниковица, као и сви ми, дужна да, раније или касније, оде са овога свијета, што је она можда и без воље учинила, — и Модест је последице њене смрти, морао да ступи на свјетску позорницу, да се сам побрине за своје потребно парче хљеба.

А је ли лако да заслужи парче хљеба онај човјек, о којем предање говори, да је тај човјек дошао у неком заводу само

до трећег разреда, и о даљем се образовању његовом ништа не зна?... Не, није лако! Знао је то Модест, па је отишао свом старијем брату Луки Дементјевићу — Алојеву, који живљаше на Литејном Проспекту и ако не баш најбоље, а оно не ни најгоре. У њега бијаше и лијепа одијела, и топао стан, и красан намјештај у собама, и редован ручак, и жена, и дјеца, и свега, чега у Модеста није било.

Каже он брату:

— Као што знаш, Лука брате, мамица је умрла, а с њоме оде и пензија! Ја немам ништа — а и не умијем ништа... Ти, Лука, заслужијеш хљеб својим сопственим трудом. Па дè научи и мене, па да се и ја латим било каква посла...

Пажљиво га посматра Лука, па ће рећи:

— Свакоме је човјеку потреба заслуживала свој свакидашњи хљеб, па и теби, Модесту драги. Али је тај посао веома мучан и са големим трудом скопчан. А ја, чим те погледам, видим да нијеси за то способан.

— За што да нијесам способан?

— Расуди и сам: ја сам драматург и имам везе са позоришним свијетом. А какав бих посао могао теби дати, Модесту? За играча ниси, јер су ти ноге повелике и несигурне. За глумца ниси, јер не можеш да изговараш четири сугласа; ти не можеш да изговориш ни *p*, ни *л*, ни *ч*, ни *ж*... Какав би ми ти то био глумац? Препоручио бих ти да преводиш страна позоришна парчад, што и ја ево већ пуних десет година радим, али си ти језике учио врло рђаво, те сумњам, да бар један стран језик честито разумијеш! Дао бих ти да преписујеш, али је и то незгодно, јер и сам не знам гдје треба уметнути писмо „џ“, а ти још мање... Мени увијек преписује човјек, што добро зна граматику... Шта, дакле, да учиним за тебе?

Модест се замисли. Све то бијаше истина: ништа он није знао! Али се, последице овог разговора, његов апетит није

изгубио, него се је, шта више, повећао, па ће рећи брату:

— Шта му је, ту му је, — тек ја морам код тебе остати, Ја немам куд на другу страну...

Речено — учињено. Лука није могао ништа, само је слегао раменима и у себи рекао: шта му је, ту му је; брат ми је и свијета ради није лијепо ако га одбијем.

Модест је живио код брата, т. ј. јео, шетао и размишљао о будућности. Било је доста времена, па се је ту могло размишљати о свему и свачему.

Често је мислио у себи: И како то, да Лука тако лако заслужује своје парче хљеба? Ја знам да спрема његова није Бог зна колико већа од моје. Ето и сам вели, да не зна гдје и на које мјесто треба метнути писмо „х“. А међутим превађа драме и тиме заслужује новац код Позоришта. Да рекнеш да је он не знам како паметан... али није; то би се дало примјетити. Са свим обичан човјек... Не, не, мора да је то какав други фокус, до којег треба докучити.

И поче Модест да вреба тај Лукин фокус. Лука сједне на примјер код куће за свој сто, а ето ти тек Модеста унутра.

— Не, не ћу ништа, не ћу те бунити, ја ћу само прилећи на диван... — говорио би, кад год би ушао у Лукину собу. Лежи он тако, па као да санћим блене у таваницу, и све крадимице погледа у Луку. А Лука и не опажа то. Пред њиме је нека њемачка књига: загледа у њу, па нешто напише, опет загледа, па опет пише. „Аха“, — помисли Модест: — па — ко он, дакле, пише драме; гледаћу па да увермам тајну. „Тако је више од недјељу дана гледао шта Лука ради, а једном уђе у собу, кад Луке тамо не бијаше, приближи се столу и виђе; у њемачкој књизи њемачки текст, а на столу, у рукопису, руски. На њемачком се језику зове — Бог зна како, а на руском „Тихина.“ Позоришна игра. Сиже прерађен“. На-

прегао Модест мозак па чита тамо у књизи, гдје у њемачкем стоји Адолф Шмит, у Луке је Иван Петровић—Шкурин; гдје у њемачком Лујза Шпајзен, у Луке — Зенаида Сергејевна; тамо гдје Шмит говори: „гут морген, Иван Петровић каже „здрaво“, гдје говори Лујза Шпајзен: „их либе дих“, тамо опет Зенаида Сергејевна „твоја сам на вјеки“. „Аха, аха“, — помисли Модест: — у томе ли је тај тајанствени фокус; сад знам шта је то саставити пијесу са прерађеним сижеом. А у ствари, одличан превод... Хм!.. Та то је са свим проста ствар! Тако могу и ја радити... Мени треба научити један језик, па ће послуже ићи као намазано...“

И поче он вредно да учи њемачки језик. А Лука га гледа па се чуди: „Још ће из њега изићи неки враг. До сад се само башкарио, а гле сад, како се предао послу!“

Кроз два мјесеца помисли Модест, да је добро научио језик. Отиђе он тако у књижарницу и купи неки са свим нов драмски састав, на чијим је корицама стајало, Модесту савршено непознато, име аутора. У осталом, њемо је у опће врло мало књижевничких имена било познато. Купио он тако неку француску пијесу, дошао кући, па засјео у свом кабинету, а Лука се стао и више чудити: „Шта ли он то само ради? Или се зар Модестов разум тек сад, у 35ој години, потпуно развио?“

А Модест само сједи у кабинету и само је ријетко изилазио на поље. А рад његов је напредовао, кипио, не друго! Жани и Луји код њега се врло лако претвараху у Семјоне и Тодоре, од Сузане је створио Арину, од Маргарите — Степаниду. Преводило се то од ријечи до ријечи, као намазано је ишло. И пијеса би свршена. За натпис узео је Модест пословицу: „Ненуђено — непродано“, још је додао да је „сиже позајмљен“ и потписао крупним словима: написао Модест Алојев“, и пустио је у промет.

Кад је тако пијеса изишла из његових руку и отишла да прође кроз читалачку публику, Модест некако свечано дође и рече брату:

— Знаш ли, Лука, да сам написао пијесу? — рече он.

Лука устукну неколико корака назад.

— Ко, зар ти? Ти написао?... Ха, ха, ха! А зар и ти знаш што написати?

— А зашто да не знам?

— Хм... да богме...

— Па добро... Увјерићеш се већ и сам.

И Лука чекаше згуду, па да се и сâм увјери. Пијеса се читала појмљиво и о њој је изречен не баш неповољан суд. Да ли је она у ствари била добра, нама није познато, тек тако се то компетентним људима учинило, можда с тога, што је на корицама стајало име Алојева, — име, толко често спомињано у позоришној сфери. И сваки је мислио, да тај Модест Алојев није нико други, него брат Луке Алојева, па кад и Лука Алојев пише само ствари са позајмљеним сижетом, што не би то исто чинио и Модест Алојев. Види се, да су браћа.

И гле, дође и тај дан, кад се је Лука изненадио, а то бијаше дан, кад је на позоришној објави стајало до душе име породице Алојевих, али не „Лукино“, већ „Модеста“ Алојева.

— Е, ко би се томе надао! — некако срдито рече Лука. — Чисто човјек да повјерује у нагли развитак Модестова ума.

А кад се послѣје тај комад у позоришту приказивао, публика је аплаудовала а рецензенти по новинама хваљаху, и Модест је за то од позоришне управе примио приличну награду. Једном ријечју ствар је испала онако, како се Модест није надао. Виђе Модест, да ће од сада моћи прилично новаца заслуживати. А Лука почео завиђети.

— Такав успјех ни ја још нијесам доживио. Ти ћеш ми преотети хљебац...

И Модест се лијепо пресели у са свим нов стан, а за Лукине приговоре није хтио да зна.

Из књижарнице је набавио са свим нову пијесу, па кад је преведе, а он ће опет потписати: „Написао Модест Алојев“ Али се, најзад догоди нешто, што је прво до дна потресло Луку, за тим Модеста, па онда сву Модестову славу.

Једанпут дође Лука сав запурен, па му пружи новине и рече:

— Читај!

Модест поче читати. У новинама стајаше ова биљешка: „Није то тако давно, од како се у нас појавио нов драмски писац по имену Модест Алојев. Ми смо вазда били тога мишљења, да је за писање страних пијеса довољно име једнога Луке Алојева. Не мање смо аплаудовали автору пијесе „Ненуђено—непродано“ с тога, што нам се та пијеса учинила врло духовита и интересантна. И, како смо се зачудили, кад смо дознали, да та пијеса, под којом је потписан Модест Алојев, није ништа друго, до буквалан пријевод пијесе француског драмског писца, (и ту се спомену натпис пијесе и име автора). Ми таквог случаја у литератури још до данас не видисмо! Честитамо браћи Алојевима и желимо им и у будуће успјеха, али искрено савјетујемо позоришној Управи, да што прије уклони из репертоара ту најновију пијесу Модеста Алојева, јер ни мало није лијепо да се у престоничком Позоришту приказује плагијат“...

— Ти си права будала, и ништа више! — продера се очајно Лука. — Буд си се сâм осрамотио, туд си још и моје име упрљао?

А Модест га гледа и само трепће.

— Ја те не разумијем! — добродушно проговори Модест.

— Како да не разумијеш? Зар ниси ти ту пијесу превео, па је онда прогласио као своје дјело? Је ли тако?

— Тако је!

— А како смијеш тако што чинити?

— Не знам што да несмијем? Па и ти тако радиш, па опет... И не знам, што да не смијем и ја радити оно исто, што и ти радиш?

— За то, што си ти савршено луд човјек!.. А зар ја преваћам тако као ти? Ја прерађујем према духу нашега народа, разумијеш ли? Мене нигда не ће нико дознати, од куда преваћам; у томе и јесте сва вјештина... Разумијеш ли? А ти, идијоте један, уобразио себи, да то тако мора бити...

Модест се замисли.

— Па шта сад? — рече, јер је увидио, да је крив.

— Како хоћеш, тако нека буде, само ја тебе од данас не познајем. Ти си и мене осрамотио, — одговори Лука. — А да се бар ја извучем из неприлике, штампам, ма у којим новинама, изјаву: да си ти ту своју пијесу написао и читао је у кругу својих другова и пријатеља још прије пуних десет година, а француски је автор своју штампао тек прошле године. Реци, да је, управо, он од тебе украо... Учини тако, па ми више не изилази пред очи. Ја за тебе више не ћу да знам. Је ли ме разумио?

Кад је Лука изговорио ове ријечи, звјерски је некако закрвавио очима и — отишао. Нигда га Модест у животу није такога видио.

— Хм, — помисли Модест — сам сам крив, што се Лука тако љути!...

Послушао је брата и штампао у неким новинама изјаву од ријечи до ријечи, како му Лука рече, и још додао, да је то, просто, једна идеја, која је, случајно, и њему и оном французу пала на ум.

И многи повјероваше тој изјави, а многи само слегнуше раменима. Али пијеса више није изишла на позорницу, и за једног Модеста по ново наступише стари, биједни дани...

Брату није хтио ићи, јер је разумио љутњу овога од оне пошљедње посјете. Бојао се је, шта више, да га Лука, како

је снажан, не излема. А Модест покуша да и опет што год преведе, наравно по Лукином рецепту, т. ј. „са прерадом“... Отишао Модест да то своје дјело понуди за репертоар позоришни.

— Увјеравам вас, да је ово мој производ... Само је сиже позајмљен?... — трудио се да убиједи оне у позоришту.

— У то не сумњамо, одговорише му, — само... не, не може бити, не може се примити.

И не могаше, сиромаш, да протури тај свој најновији састав.

Од тог се, ето, дана почело за Модеста говорити, да је то добар човјек, само... и т. д.

Модест није знао шта да ради. Сви га лијепо предусретаху, топло му стискиваху руку, говораху му, да вјерују у његову непорочност, али му пијесе никако не хтједоше примити. „Све је могуће, могуће је, да је Модестова пијеса оригинал, али, опет!..“

Положај Модестов бјеше жалостан и критичан. Обраћао се на неке у Москви, али и тамо кад дознадоше да је то — Модест Алојев, само се насмјешеше.

— Аха, ха! Модест Алојев! То је тај, што... ха, ха, ха!...

— Модест опусти уши, па се повуче чак у најзабитији крај града. Био је у големом очајању. Питао је сам себе: „За што, за што мене гоне? Та ја не мислим никога преварити, нити икоме зла учинити. Ја хоћу само да заслужим парче хљеба? и ништа више!.. И за што да други може, а мени се не да да заслужим парче хљеба? На примјер, мој брат Лука. Он, као и ја, не зна ни гдје треба ставити писмо „В“, једино што зна пијесе да прерађује, а ја то не знам. То је сва разлика међу нама. Ах, Боже, камо правде?..“

И баш кад бјеше у тим очајним мислима, њега осјени нека друга, велика мисао:

— У провинцију! У провинцију! — повика из гласа и задрхта од радости, што му така мисао паде на памет. — У пријестоници ме не признају... О, ова

горда, ова немилосна пријестоница! Одавна се она одрекла пружити ми парче хљеба, а провинција не! О, добра провинцијо! Али, куда? Куда ћу, у који ли ћу град? Све једно; сви су провинцијални градови добри и простодушни! У провинцију!

И у брзо се Модест укрца у жељезницу и отпутова. Дође тако у град К.... и отпоче нову еру свога живота.

У губернијском граду К...., као и сваком другом губернијском граду, бјеше неки мали круг из самих „љубитеља драматске вјештине“. Али, — то се по себи разумије, — у њему није било никаквога реда. У свему се „љубитељи“ по мало разумијевали, али у драми скоро ни мало. Они то, до душе, отворено признаваху, јер међу њима не бјеше ни једнога, који би бар нешто више знао. Можемо себи представити, како су се „љубитељи“ обрадовали, кад су чули, да је у њихово мјесто дошао човјек, што носи име породице Алојевих, — оне породице, чије је име добро познато у драмској литератури. А кад је у локалном листу, међу „пријатним вијестима“, изишла notiца, да је у град дошао „наш познати драмски писац „Алојев“, онда је тога дана отишла Модесту депутација из круга „љубитеља“.

Модест се прво зачудио, а по том је дигао главу високо. Не бјеше му најпријатније, што га је депутација затекла у доста изношеним хаљинама и у ципелама са искривљеним потпетицама. Знао је он добро, да се та част одаје више имену његова брата, и да је то једна проста забуна, али се ипак држао достојанствено. Прикаже се он тако „љубитељима“, па стаде да држи кратак говор о узвишености вјештине, којој „и ми служимо“ и т. д. и т. д. и једва се из цијелога говора могао разумјети трећи дио, јер, као што и ми знамо, Модест није могао да изговара она четири сугласа рускога алфабета. Чланови депутације нијесу били људи цјепидлаци, па су му аплаудирали.

Пошље се овога познанства прими Модест за редитеља мјесне дилетантске позоришне дружине.

Предложио је, да се прво приказује комад „Ненуђено — непродано“, и успјео је. „Љубитељи“ су играли доста рђаво. Модест управљаше, готово рећи, одвратно, али они бјеху задовољни и пријатно забављени, а у том је и била сврха круга. Сви су били задовољни собом и својим редитељем.

Тај неочекивани успјех је само за кратко занио Модеста. „Све је то лијепо и красно! Пријатно је то, кад те лијепо предусретају, али се за то не може купити ручак...“ А љубитељи, разумије се, не хтједоше му ништа платити за труд. Прво с тога, што нијесу, као и сви љубитељи, имали новаца, а друго, што су држали, да један Алојев не може оскудјевати у новцу.

Оно, његов је спољашњи изглед говорио о са свим противном. Ну, то се тумачило просто као оригиналност. У губернијском је граду К.... владало мишљење, да књижевници уопће иду врло нехатно и слабо се базирају на спољашње украсе, — мишљење, које је већ одавна ишчезло из свих других мјеста, само још из К.... није.

Благодарећи том тако лијепом пријему од стране „љубитеља“, Модест бјеше занесен успјехом, — али је зато ипак предвидио, да се то не ће моћи сваки дан „лијепо јести.“ „Љубитељи“ га скоро сваки дан призиваху на ручкове и на вечере, — али је и тај лијепи обичај на скоро ишчезао — и за Модеста наступише стари дани...

Бесумње се може глади приписати у похвалу многој те многој човјечјој идеји. Па тако бјеше и код нашег Модеста. И њему је тако гладујући пала једна лијепа идеја на памет.

— А због чега... хм! Због чега се ја не бих, на примјер, могао претворити у професора? Што да не? — мислио је Модест и чисто сâм бјеше усхићен својим мислима.

Модест, онај Модест, који је у неком заводу дошао до трећег разреда, који не зна ни гдје треба уметнути писме „џ“,

— зар може тај и такав Модест и помислити о професорству? Али треба знати, да је Модест био гладан, а кад је човјек гладан, па још кад види да ће и у будуће бивати гладан, не треба се чудити ако је такав човјек спреман на све, па и себе прогласити за професора.

И Модест се озбиљно ријеши. Само још није био на чисто: какву ли ће струку изабрати? Има наука, — а може бити да то и нијесу никакве науке, — има вјештина, — може бити, да то и нијесу вјештине, сâм ће их Бог знати што су! — које може човјек предавати, а да и сâм ништа не зна. Једну је таку и Модест изабрао.

Једанпут он у кругу „љубитеља“ заиште, да му даду ријеч. Ови му је, као и вазда, радо даду, — а овамо наоштрили уши. Модест устаде и поче:

— Поштоване госпође и драга господо! За ово кратко вријеме, од како сам међу вама, и од како смо једно друго упознали, увидио сам, да се у вашој средини налази много необрађених талената. (Слушаоци још већма наоштрили уши). Ја сам то увидио нарочито онда, кад сте приказивали мој комад: „Ненуђено — непродано“. Ја дубоко жалим, што ће ти богодани таленти пропасти, увехнути, — ако им се за времена не пружи прилика, да се обраде и дотјерају. Давно је рекао неки славан муж: (али, како се тај муж звао, Бог ће га знати): геније, то је — труд! То би се исто могло и на таленат примијенити; таленат није ништа, ако се савјесно не обради. А вашим дивним талентима баш то и фали, нијесу дотјерани. Међутим се, поштована господо и госпође, моја маленкост ријешила, да вам притече у помоћ, посветив све своје силе томе послу. Јављам вам да сам спреман, — ако то и ви, наравно, желите, — основати курс за рецитовање и драматску вјештину . . .

Модест би можда још коју био рекао, али га „љубитељи“ прекину са громким „браво!“ Та се дивна замисао допала свима. Свако је држао да се у њему крије тај тале-

нат, и да је Модест баш њега мислио, кад је говорио, — а већ нико тек није рад да му таленат пропадне . . .

За чудо, да се нико баш није запитао: а како ће нас Модест учити декламацијама, кад он не може да изговара четири обична сугласа? Баш нико да се на то сјети!

И тако Модест сретно отпоче. Не само да су се уписали за слушаоце курса цио круг „љубитеља“, него је ту дошло и страних. Цијена је била скромна; они што плаћају и не осјећају, тако то бјеше мала цијена. А Модесту и не требаше много: тек да се, што кажу, по мало омасти и да се којекако одијева.

И од тог је времена, у почетку сваке сезоне, стајао у локалним новинама, — па још на првом мјесту и крупним писменима, — оглас ове садржине: Професор Модест Дементјевић-Алојев почетком септембра, као и прошлих година, отвара курс за декламовање и драмску вјештину.

Пошљедице ове Модестове досјетљивости бјеху неизмјерно благотворне. А најглавније је то, што је Модест био за вјечита времена сит, одјевен и обувен. Али је било и других на име: он није више тежио да својим дјелима богати репертоар рускога позоришта, а то је, без сумње, била срећа и за њега и за драмску литературу; а као што и сâми видимо, у губернијском се граду К . . . , удаљеном од било каквог умног центра, завело нешто налик на академију са редовним професором. Свакако је било и других благотворних пошљедица, али ми о њима ништа не знамо.

Што се то све тако свршило и збило, треба једино захвалити Модесту Алојеву, који бјеше човјек ријетке добротe, — а који је, ето, морао ма и на тај начин заслужити своје парче хљеба . . .

С руског

Ник. Николајевић.

*

Биљешка о Потапенку

Игњат Николајевић Потапенко иде у ред најдаровитијих млађих руских писаца. У његовим дјелима ви не находите утјецај *психолошког* руског романа који је проши-

рио свој свемоћни утјецај на толике руске и стране писце, а којем су најјачи представници Достојевски и Толстој; не налазите *песимизма* који достиже врхунац у дјелима Гаршина и Тургеева, а ни *меланхолије* која се разлијева нарочито по дивним творевинама Вјевола Гаршина, тог несретног младог генија, чија су дјела живот, и смрт најречитија слика туге. У Потапенку видимо *оптимисту*, једног приповједача који кроз ведар осмијех прича о најтежим јадима људским не роптећи на живот и не мрзећи људе. Његова дјела остављају у нама неки осјећај спокојства и мире нас са најмрачнијим странама живота, са злочинцима и злочинима. Избјегава навлаш моменте драматичне, и који су ту само за то, да изазову у души читаоца немир и резигнацију. Кад их узима, он својим благим *хујором*, који у њему има одличног тумача, калмира жестину њиних ефеката; његов нас оптимизам и љубав за свијет и људе умирује. А то је јака његова приповједачка страна,

која га издваја од руских приповједача и пјесника у којих није ријетка мизантропска ђуд Љермонтовска

Он је сретан човјек неразочарен

Родио се 1856. г. у Херсонској губернији. Од осме године био је предан у *бурсу* (једна свештеничка школа старог типа). Затим прелази у духовну семинарију у Одеси, гдје између осталих његових другова бјеше познати бугарски државник Стамбулов. Након тога прелази у универзитет новоруски а затим у петроградски. Ту заволи музику, почне да посјеђује конзерваторијум и сврши музички курс. Литературом се почео бавити од 1880. г. радећи по разним новинама. Његова *Истинска служба* (коју имамо у лијепом пријеводу г. М. Ђ. Милићевића у Задругином издању) обратила је нарочито на њ пажњу књижевних руских кругова. Но његово најљепше дјело, то је ГЕНЕРАЛСКАЈА ДОЧЬ, (Генералова ћерка), коју сам писац држи за своју најбољу работу, а преведена је на енглески и француски језик.

Уредништво.

О ПРИЈЕИСТОРИЈСКОЈ СЛОВЕНСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

ПОД ОПЋИМ ИМЕНОМ ВАНДА ИЛИ ВЕНЕДА

— Cyrilian Robert —

Иако изгледа парадокс, опет не изгледа неистина, кад се вели, да Словенско племе, у поред тежње к распарчавању и провинцијализму, остаје између свијех европскијех раса као оно, које представља најчвршћу заједницу, ако не у идејама а оно зацијело у обичајима и својој историји. Ова заједница у природним тежњама, поред најжешће вјерске и политичке супротности, примитиван је факат, и он је у крви словенског генија. Да би се увјерили, доста је да проучимо породице Келта, Германа и Римљана и упоредимо њихов развитак са Словенским. Ја ћу узети за примјер Германску расу Швеђане, Пруссе, Холан-

ђане, који су дио германске расе, али за то одвећ разједињени у погледу обичаја, језика и ношње, а не заборавимо још и то, да су они живјели и живе и дан данас политички много растројеније но што је то икад било између самих Пољака и Руса, поред све заострености њихових међусобних антипатија. На пошљетку, једно германско племе, без учешћа других германских племена, може да се одржи и да политички живи, док једно одвојено словенско племе од Словенске расе, остаје сироче без народности.

Да би јасније доказали ову природну, духовну Словенску заједницу, треба најприје констатовати, помоћу историје, физичну

заједницу расе. Ово питање треба разријешити прије сваког другог, јер ћемо тиме пронаћи најбоље прави пут, да би прешли кроз историјски и књижевни лавиринат многих разних народа. Примитивна заједница ових народа пружа науци један факат са свим нов, кога треба констатовати.

Прије но што отпочем претресати питање под његовом фазом историјском и књижевном, ја ћу га почети посматрати са етнографског погледа. Свак ће ми вјеровати кад тврдим, да је археолошки иметак код Словена најзамршенији у науци. До почетка овога вијека царовала је најпотпунија анархија у идејама и у системима словенских археолога, у питању поријекла њиховог имена. Како је који научник био Илирац, Чех, Пољак или Рус, — било је извесно, да он тумачи по својој вољи тамне текстове Грчких и Латинских аутора, у корист свог племена о првобитним Словенима. И тако је колијевка Словена лутала од Венеције до Архангелска, што но ријеч, текстова који пливаху на морским таласима и доказивања који се међусобно побјеђиваху.

Први писац који је увео мало реда у овај хаос, то је Шафарик, и за то ћу се њега највише придржавати. И ако и он није чист од предрасуда, које су створили његови предходници, да би заслужио слијепо вјеровање, јер је Шафарик Чех, те зато и он окреће своје погледе сјеверу, избјегавајући често пута да своја посматрања окрене и на јужне Словене. За то ће наша цијелъ бити да попуњавамо празнине које уочимо.

Са правом држећи Словене земљорадницима, учени Чех није се могао одважити да допусти, као да су они примитивно прешли морем, као морнари, из Азије у Европу. За то их он проводи кроз степе; он их види кад су сишли са Кавказа сјеверо-западно дуж Црног мора до Карпата, откуд се доцније иселио вишак народа на Југ. И ако и ја, као и Шафарик, видим примитивну тврђаву и

огњиште Словена у Карпатима, ипак не могу вјеровати, да су они тамо дошли са сјевера. На против, ја вјерујем, да су се они кретали присојем *долазећи* од југа са Босфора, из Тракије и из Илирског Приморја.

Истина је, да се ово моје мишљење може побијати јаким разлозима. Ја већ осјећам потемеј сјеверних Слависта, и њихово доказивање, да ријеч Илир није словенска ријеч, и да она нема никаквог значења у словенском језику — но да је ријеч Илир прост римски варваризам. Али ја нећу тврдити, као неки далматински научници, да ријеч Илирија долази од *hirl* или *hira* (орао или планина), а отуд *hirilia* а погрешно Илирија, — *предјео планина или орлова*. Без цјепидлачења ја ћу просто на просто признати, да ријеч Илирија нема словенског облика, али то ипак не побија моје тврђење. Ријеч *Allemagna* није њемачка, и ако код свих Европљана ова ријеч означава предјеле Тевтонске расе, као што и Алемани, кад су изван отаџбине, никако се не либе сами себе називати тим именом. Овдје је питања пронаћи народно име примитивних Илира и утврдити, је ли то име словенско.

Споменици доказују, да су сви стари народи имала по два имена, једно — тако рећи — спољно, које је било сваком познато, а друго религијско — племенско. На примјер: Римљани су се звали у својим Кампидолским Савјетима *Квирити* или синови Квирина, а Целти су се звали Гели или Гали. Освајања су често била узрок, те су давана по два имена народима у старо доба.

Претпостављајући да је име Илирије доцније име, име пришивено од освајача, какво је дакле онда било народно име, свето име првих Илира? Први је писац који помиње народе у Илирији Херодот, (он је умро око 400 год. прије Христа). По њему и по Грцима оног времена, све што се пружало сјеверу и сјеверо-западу од њиховог приморја, звало се гибким и ужасним именом Скитије. Ова ријеч Скитија, што словенски значи *скитати*, грчки

не означава никакав посебни народ. Идеје племенске и о разликовању народа средством њиховог сопственог језика, биле су са свим непознате. Историчари су сматрали Ските као неке народе, које је данашња филологија, последице дугих проучавања о језицима, једва одредила у најочајнију категорију. У Скитији било је Келта, Цимбра, Фина, Монгола и Турака. Излишно је наводити имена свих ових народа, пошто је данас познато, да они никад нису били Словени и ако су становали сјеверно од Грка, управ онамо што Римљани назваше Илиријом. Али, између ових имена која се појављују и ишчезавају без икаквог трага, између свих ових имена која пролазе и бјеже као Скит у дубину својих пустара, има само једно које остаје и ког историчари, с вијеке на вијек, непрестано помињу, а то је име *Венди* или *Венеди*.

Венеди, које Грци зову *Ουενετοι* или *Ευετοι* налазимо и код Омира. Херодот их представља као морнарски народ настањен на Јадранском Мору. Овај народ, од свога постанка, бавио се врло важном трговином, са ћилибаром, коју је добивао, незна се којим путем, са обала Балтијског Мора, гдје се овај производ скупљао а ког су препродавали разним народима на Средиземном Мору и у Азији. Слависте су покушавале многа непосредна испитивања, да би утврдили тачке, куда је пролазио онај трговачки друм, отворен још у првим временима између Јадранског и Балтијског Мора. Опће је мишљење, да је тај друм ишао оним правцем гдје су доцније биле римске станице преко *Карнунтума* данас Петронела до Беча, *Carrhodunum-a* до Кракаве и *Calisia* (Калића), откуда су трговци Венеди силазили Вислом до мора. Грчке медаље, које су ископане у великом војводству Познањском, канда показују како су први становници Пољске, још прије Христа, имали честе саобраћаје са Средиземним морем¹.

¹ Lenezon. Ueber einige im Grossherzogth. Posen gefundene uraltgriechische Mumyen. Berlin 1834 in 4°.

Истина је, да су Феничани и Грци, тражећи ћилибар на истим обалама гдје се производи, узимали други пут; у ствари они су полазили из Марсеља уз ријеку Рону, пак преко цијеле Германије до ушћа ријеке Лабе. Но како унутрашња Анархија оних крајева чинише путовање опасним, то је Венедима остала поново у неограниченој својини трговина са овим производом као и са сјеверним кожуцима, које су много источњаци тражили.

Марсељци, желећи и они непосредно се докучити до мајдана ћилибара, ријешили су се да изведу познати поход Питеаса. Овај морепловац, пошто је обишао цијелу Европу и стигао на Пољске обале, свезао је пријатељство са становницима, те за то Венеди са Јадранског мора у скоро изгубише монопол ове трговине, ког су дуго уживали.

Смијешан случај, да су Грчки морепловци констатовали како морнари Балтијског приморја носе једно те исто народно име као и они на Јадранском приморју. Плиније, у својој природној историји, као да је први који је разумио пространство које заузима велики народ Венеди, јер, налазећи се на обалама Балтика простирао се на сјевер до Висле и ту се мијешао, веле учени Римљани, са Сарматима, Сирима и Ирима, т. ј. са народима Азијског поријекла².

При концу I вијека по Христу, Тацит додаје у својој *Germania*, других вијести Плинијевим. Не знам, вели он, да ли ја могу ставити Венеди, Пеучине и Фене између германских или Сарматских народа.³

² Ипак је, Плинијево познавање сјеверних словенских обала, било површно, јер је он у књизи IV, чл. 13 своје природне историје описао, како на оним обалама има великих острва на којима се људи рађају, неки са коњским ногама, други са тако великим ушима које им покривају цијело тијело. Он даље на сјеверу Скитије налази једну ријеку и једно море, које он вели да се зове на домаћем језику *Мртво море*, *Мрзло море* (*mare magusam*) што са свим личи на руско *Море марозно* (смрзнуто море).

³ *Peucinatorum Venedorumque et Fennorum nationes Germanis ac Sarmatis adscribam, dubito, quantum Paucini, quos quidam Bastarnos vocant, sennone,*

Долази Птоломеј, који поново говори о Вендима, називајући их великим народом *εωνος μεγιδτων*. Међутим, једно племе тога народа, настањено на обалама Јадранског мора, још и тада није било познато осим под именом Илира. Птоломеј нарочито говори о оним Венедима преко Карпата; шта више, он назива чак и Балтијско море Венедским заливом. Географ Марцијал из Ераклије, у III. вијеку потврђује у своме Периплу Птоломејево тврђење и често спомиње *ουινδικον κολτον* (венетски залив), и вели, почимље од Висле па се пружа на сјевер до неизвјесности. Најпослије, позната римска *tabula peutingeriama* спомиње и она Венед: *Venedi Sarmatae*.

Грци су признавали егзистенцију венетским насеобинама у Лидији и Фриђији. Помпилио Мела спомиње једну на обалама Пафлагоније, чије је поријекло, без сумње, прије Омировог доба, јер се Хенети Пафлагони са својим краљем Палеменесом спомињу често у Илијади. Најзад, Слависте налазе Словене на крајњим границама Галије у славној морнарској републици, која је ратовала против Јулија Цезара на обалама Арморике, и које он назива Венети. Између *insulae veneticae* у Галији налазе се Вендили, а сада *Belle Isle*.

На Арморичким обалама била је обала и ријека Виндана (la Villaine), град Vannes, бретонски Venet и пристаниште Brest, који је назив познат Словенима, и обично значи мјесто на обали, узвишеност над ријеком. Слависте веле, да Вандеа долази од Венди, и није немогуће да ће они про-

наћи и у називу залива Морбихан Бијело море (more bilo) примитивних Словена. Кад је Цезар прешао из Галије у Белгију опет је наишао на једну венедску државу са престоницом *Æsciriscum*, он спомиње такођер називе словенских мјеста, *jezerak* што значи мјесто на језеру. Најудаљенију приморску венедску станицу и итинереру Антонина, која се зваше Виндолана или Виндобела, налазимо је на енглеским обалама, и тај крај у средњем вијеку звао се у латинским дипломама *gwined, gwentland* = земља Венед. И Ђерманија је засијана варошима, у имену којих, налазимо слог Венд.

На завршетку, племе Венда или Венед налази се најприје настањено на обалама Јадранског мора, гдје је сада Венеција, затим на Дунаву, гдје је сада Беч (*Vindebona* или *Viden*); ако са Дунава пређемо на сјевер, преко Карпата, становници обала Бористена и Црног мора такође су Венди. Преко Самогиције и Ливоније шире се до Новгорода, од извора Волге и обала Њемена заузимају и крећу се Висли савремено пловећи и прекривајући својим лађама Балтијско море, заузимају ушће Лабе и Одре, губећи се у сред Германије, а тамо помијешани мелез-народ Венделића, доцније Вендала, крјепко доказује утјецај кога су имали Венди над околним народима.

Сила Вендска као да је мало трајала, јер већ 300 г. прије Христа, Марсељезац Питеас налази у једном дијелу на Балтику германски народ Гутоне, као препродавце ћилибара; затим Пеучине које Тацит називље и Бастарнима, а то је народ целтски — но временом поњемчен — и простираше се од Ердџских планина и Бесарабије, до сјеверних степа. Доцније, кад се овај јуначки народ Бастарна везао са ческим Целтима, отворио је саобраћај између Балтијског и Јадранског мора, међу Пољским и Илирским Вендима. И тако одвојени и усамљени ускоро и једни и други падоше под јарам својих сусједа.

cultu, sede ac domiciliis, ut Germani agunt. Sordes omnium ac torpor procerum: connubis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum faedantur Veneti multum a moribus traxerunt. Nam quicquid inter Paucinos Fenosque silvarum ac montium erigitur, latrocinis pererant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos fingunt et scuta gestant et pedumusu ac permicitate gaudent, quae omnia diversa Sarmati sunt, in plastro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non Penates: victui herba, vestitui pelles, cubile humus. Sola in sagittis spes, quas, inopia ferri, ossibus asperant. Taciti Germania Ex S. Grimm. Gott., 1835. 8°.

ТАКОВСКИ УСТАНАК

— слика Паје Јовановића —

(послана Уредништву Зоре на приказ)

Павле Јовановић није сликар алегориста. Његове творевине нијесу дјела симболисте и мистичара. Једна једина његова слика, Апотеоза Караџићу, иначе његово, јамачно најмање знатно дјело, посао је који га одваја од његовог правца, од школе, која се огледа у траговима његове златне кичице. Његова фантазија није она пјена која ствара Афродите „*au cheveux d'algues, coiffées d'escume*“, фантастичне призоре на елисејским језерима, тајанственим дворанама, бестијалност кепецâ и сатираâ у дубоким митским шумама, или персонификације из живота људи. — Он није пјесник замишљених свјетова и народâ, гдје мјесто људске расе, онаке каква је, виђамо људске појаве исполинског поријекла са љепотом Аполона Белведерског и снагом Михл-Анцеловог Мојсеја, а гдје женске дражи виђамо оличаване љепотом божанствене Галатеје. У њега не видимо златне двоколице, које по облацима јуре за крилатим ждријецима или за упрегнутим лавовима покрај срушених колонада каквих старинских дворова. Још је мање модерни реалиста за живот салона, *peintre de l'âme* дегенерисаних аристократа и њихових страсти.

Он је сликар живота свог народа; један одличан преставник натуралистичке школе. При томе потпуно оригиналан по мотивима, савршено усамљен у покрајини коју посматра, велик по енергији свога приказивања.

У његовим сликама из арбанашког

живота видите једног умјетника дубоко зароњеног у психологију страсти свога народа, са типовима потпуно својим и разноликим, и у исто тако потпуној разноликости њихових положаја. Видите читав један живот, запажен мирним оком једног одличног натуралисте. У сликама историјским, гдје можда и није најјачи, видите га највеличанственијег. Натуралисту прве врсте видите у сновима романтичара такозв. нове школе; али романтичаром га видите само у толико, што тражи надземно и божанствено у животу људи — животу свог народа!* На другом мјесту, у поменутих сликама арбанашким, видимо га са једном видном цртом фландријских умјетника: да црта рittersки живот, при столу, при чаши вина у чађавој механи Јање Крчмарице, с дјечицом (учећи их оружју) и т. д. Ви видите ту једно расположено, весело и рашћеретано друштво јунака, витезова на окупу, са насмијаним лицима, али од таквих фландријско-холандских јунака у том различних, што се ту не види она развратност живота, срамна похотљивост за тјелесним уживањима, која се види на таким останцима-дјелима грубе холандске школе. Овдје их видите неколико са Јањом, младом и лијепом крчмарицом, чије би око кроз срчали пенџер запалило Травник, а не срце у јунаку, — али их видите само у једној дискретној шали оног старине ашика, у шали која је свједок моралне висине на којој стоји српски народ на сваком мјесту. У

* Примјер Таковски Устанак.

тој прилици, на таквом мјесту, видјели бисте Рембрантове и Рубенсове јунаке распаљене, са лицем подадулим од ватре, забачених на траг широких шешира са дугим нојевим пером и у положају савршених блудника. Српски сликар одан је, видимо, тој школи по избору мотива, фотографисхе своју идеју вјерно, али испољава тим јаче своју снагу да такво друштво покаже под шљеменом свог народа, за вријеме мира, при чаши и у весељу онаком, какво је својствено Србину. Једна одиста интересна компарација.

Колориста је Јовановић као Та-лијанац. И ту је Таковски Устанак једно одлично јемство.

*

Пред нама је само копија овог величанственог дјела Јовановићевог. Оригинал не знамо гдје је. — Копија је по цијелом изгледу, једно мајсторско дјело бечког Олеографског Завода. Њен формат је згодан, а колорит свијетао и пун израза.

Први поглед на ову слику испуњава те неким жаром, неким витешким поносом српским. У авлији мале Таковске црквице, под историјским Грмом, читава гомила јунака на лицу са изразом жарког одушевљења, огња, прегоријења. У њиховим рукама уздигнуте сабље и јатагани, дигнуте руке на заклетву и подигнуте капе. Сви изгледају у живој ријечи, у јуначкој радости, и баш у тренутку кад су пале оне значајне ријечи Великог Милоша: „Ево мене, ево рата с Турцима!“ Све упрло очи у војводу, све поврвило њему: и стогодишњи старац, ослањајући се на суву дреновину са младићским одушевљењем на лицу, и мајка са синчићем, и слијепи гуслар који се бјеше за вријеме литургије нашао с гулама у црквеној авлији. Сви у

једној жељи, у једном осјећању; сто срдаца у једном куцњу! Једно исто осјећа војвода и просјак, кнежеви и други домаћини сеоски, старци и младићи... ту, на гробљу, међ крстовима оних, који полијегаше не сачекавши златно јутро слободе. Све као да је кликнуло једним гласом против тиранији, готови да суну у огањ, у смрт за слободом, за спасењем. Војвода дигао крсташ бајрак у јуначкој мишици, другу држи на заклетви. А ту је и свештеник, одан душом и срцем тој иројској гомили, вјеран свом народу, дигао руке и благосиља....

Једна појава пуна ефекта, пуна живота, пуна страсти, крви. Пред очима видиш као да је ускрснула она гомила људи из чије је крви никла слободна Србија, гомила која не имађаше ослонаца ни у коме осим у себи и своме крјепком, несломљивом српском самопоуздању; својим јатаганима и цефердарима, зарђалим чекајући прикривени по пукотинама српског стијења или у шупљом дрвљу српскијех шума. Видиш их у највеличанственијем добу српске историје, које навјештава Балкану и Цариграду један оркан, Европи прекипјелост чаше свог страдалничког стрпљења. Чини ти се да си у вреви гласова, усклика, поклича бораца са још и сад крвавим рукама испод скрханог стијега Великог Карађорђа?...

Не, пред овом сликом није потребно памтење и знање оних тешких дана мученичког Српства. Пусти нек тој слици приђе странац. Он ће ти причати сâм о гигантској издржљивости неких робова, који на том мјесту лавовском снагом раскивају оков.

Та, врлина ове слика и јест то, да не само *представља*, него да *говори*, да је рјечита.

Славни Тен у својој Филозофији Умјетности (Philosophie de l'art) прича о једној Денеровој слици у Лувру. Слика је радио тај портрет четири године с лупом у руци. На лицу тог портрета не мањка ништа: ни боре на челу, ни поре по лицу, ни оне пјеге по јагодицама које се на човјеку једва оком замјећују. Ту су и оне црне тачкице по носу и микроскопске вене расуте по лицу, ту је чак и тако сјајно огледало очију, да се у њему виде оближњи предмети. Видиш себе у њему, као у оку жива човјека кад си пред њим. Станеш окамењен пред том сликом, која ти се чини да живи, да мисли, осјећа, дише као и ти. И поред свег тога што се није никад видио толики успјех и стрпљење, вели Тен, да је ипак једна површна скица Ван Дајкова (Van Dyck) сто пута од већег утиска. Има слика, дакле, које нас и поред умјетности своје остављају хладне ако оне нијесу речите, ако не приповиједају, ако нешто не кажу.

Та речитост је врлина Јовановићева и у овој слици.

Затим онај јединствени колорит, она гипкост у највећим танчинама сјенака, она свјетлост сунчаног јутра на лијепом зеленом тлу убаве Ср-

бије, боја дрвља и неба, показује Јовановића колористом par excellence.

Па онда онај математски размјер, разноврсност положаја, природност момента, показује дубоку студију човјека и природе. Ако би се могло рећи да овом дјелу Паје Јовановића није мјестимице дотекло студије, то би био можда мањак у разноврсности лица. Истина, ту је становништво једног краја, једног села, њих доста из једног дома, али изгледа да је студија разноликости типова могла бити јача. Хоћемо рећи да је много лица сличних, скоро једнаких. Тим прије нам та замјерка пада на ум, што смо разноврсност типова његових морали већ да помињемо као једну знатну врлину његове palette. Доста само неколико онаких као Калауз у *Сеоби*, па да буде најрјечитије јемство за једног физијонома.

Но пред цјелокупности овог дјела застаје свако цепидлачење. Јовановић је понос младог српског сликарства, а без сумње знаменит представник европског *историјског сликања*.

*

Србине! Уведи ову гомилу иројских људи у свој дом, и считавај с њих помно велика и свијетла слова своје мученичке душе! **Уредник**

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ СРПСКОГА НАРОДА

Народне празновјерице у Херцеговини

— пише Осман А. Ђикић —

(СВРШЕТАК)

Вукодлак. Вукодлак постаје од човјека, пошто умре. Он постаје по народном предању овако: Кад човјек са женом, која има крв, или којој није изишло по порођају 40 дана, легне, онда оно дијете, које се роди, кад умре постане „вукодлак“. Чуо сам, да вукодлак

постане и онај човјек, преко којег, кад је издахнуо претрчи мачка. Вукодлак излази у ноћи из свог гроба, а кад хоће да пође надме се, те изгледа као напухана мјешина. Он иде само око своје куће и залази у собу, гдје му жена спава. Не ће јој учинити ништа него је само сили. Он не чини никоме никаква зла, само што се хрве са човјеком, с којим се сретне идући. Ако он обори човјека, убије га, а ако човјек њега, њега нестане.

Он се убија трновим коцем. Кад га човјек опази, треба да иде за њим, све док он не сврати у гробље, тада се треба сакрити, и добро пазити, у који ће се гроб увући. Кад се запамти гроб, дође се сјутра дан обноћ и чека се, гледајући кроз рупу, коју он има за одуху, кад ће се почети надимати. Ваља га чекати док се сасвијем надме, а онда добро заоштреним трновим коцем кроз ону рупу пробости га. Тада се треба чувати, да не би како год, која кап крви, која из њега штрца канула на човјека, који га боду, јер би се у том случају по својој смрти и он повукодлачио. Да се сачува да преко мртваца, који је још у кући, не пријеђе мачка т. ј. ако пријеђе да се не би повукодлачио, треба му преко сриједе ставити го нож зелених корица.

Плакавац. Он постане од онога ђетета, којег мати, родивши га, удави. Оно излази из гроба, као и Вукодлак, обноћ, те обилази око куће материне и плаче неким ужасним вриском, као дијете које се истом роди. Он је као и Вукодлак надувен, само што је мален. Кад иде ноћу, види му се око врата она уза, којом га је мати му удавила. Он не може никоме наудити.

Стуха. То је човјек, који нагази на вражју вечеру, те га ђавли узму и даду му неку снагу, којом може, да, кад дуне, поруши читаве куће. Он се дању бави обично код куће и ради послове, као и други, а обноћ лијеће са другим Стухама у друштву по брдима и дува на куће оних, којима се хоће, да за што год освете.

Тако је био Стуха неки Галебовић из Баћевића, села близу Мостара, те је један пут из освете срушио са својим друговима кућу и дигао стог сијена у ваздух (Матка Гагре из Затона код Буне). Он је једноћ дошао у Матка у кућу и заискао, да му испеку каву. Кад му жене не хтједоше испећи каву, он науми, да им се освети, а оде у Вране Солде, млинара у Темаловића млиници у Ходбини, који му

испече кахву. Тако он једне ноћи састане се са својим друштвом и пухне на Гагрину кућу и стог те их поруши. Један од његовог друштва хтио је из неке освете Врани Солди, да сруши кућу, али то Галебовић не даде, јер не хтједе дувати. Тако је Врани срушен само шљем од куће.

По овој причи се види, да Стуха кад хоће да сруши неком кућу, мора још друштва у помоћ узети, да му помаже дувати, јер овдје, гдје није један хтио дувати нису могли да сруше кућу Вране Солде.

Галебовић је сам при смрти ово причао!

Мѐра. То је дјевојка, која се подиже ноћу и завлачи се у станове људи, којима се ради неке ствари хоће да освете, а најобичније се Мѐра свети човјеку, с којом је овај љубовао,* те вјером преврнуо и другу узео, те човјека на сну притиска и души га, мѐри.

Ради освете вјероломнику, дјевојка и загази у овај велики гријех, те постане Мѐром.

Слушао сам од сељака и од варошана два три начина, како постане мѐра, али је сваки некако таван. Тако ми је један причао, да се обично двије дјевојке састану, кад хоће, да постану Мѐре, оду ноћно — у глухо доба, на гробље, изваде из којег гроба лубању човјечје главе, те у њу чварају. Али шта, и како чварају, не умједо да ми каже. Други ми је причао да дјевојка, која хоће Мѐром да постане, сједне на хљеб, те јој тако дође црни ђаво и да јој моћ, коју Мѐра има. Трећи ми, вели, да дјевојка узме један ђуп пун нечисти, па у овај ђуп убаци разне ствари, које се строго чувају од нечисти, као хљеба, соли, разних јествина, и других ствари. И ово се чини са неким чварањем,

* *Љубовати*, један одиста врло лијеп и подесан израз, пун пјесничке љепоте за они појам, који се до сад обиљежавао изразом: ашиковати, носати, водити љубав. Употребљује се у Херцеговини гдје је и поникао. Штета што се тај цвијетак нашег српског језика види само међ планинским цвијећем, а по ширим круговима замјењује или неким вулгарним скованим изразима, или изразима сасвим туђинским.

али ми ни то не знаде ни један рећи. Најпослије ми једна жена рече, да се Мѡра Мѡром рађа. А то је она дјевојка, која се роди у црвеној кошуљи.

Мѡре притискују, мѡре, како рекох, највише невјернике, а по том и оне, с којима је у каквој завади. Тако је дјевојка Ружа Вучинова из села Вртијеша (код Мостара) морила само неког Андрију Врбића из истог села. Андрија је с њоме много љубовао, те је изневјерио. Некога пак млинара у Вољевичиној млиници (воденици) у Благају морила је нека дјевојка, ради неког ината.

Мѡра мѡри тако, да притисне људе на спавању и тако га чврсто стисне, да не може ни макнути.

Да се Мѡра ухвати, чуо сам овај начин: Треба узети собом кантар, (мјера за тежину), кад се пође да спава и сакрити га под покривач, да га не би Мѡра опазила, јер би се тада вратила. Кад она дође и притисне, треба дати сву снагу, брзо извадити кантар, те је његовим кукама закучити. И Мѡра је тад ухваћена!

Тако је учинио и онај млинар у Вољевичиној млиници у Благају, те је ухватио дјевојку из комшилука, из Благаја. Она га је тада молила, да је не прокаже — не повиди, а да неће њега више нигда морити, што јој овај и обећа, — те је не ћу, вели он, никад ни проказати.

Мѡру, кад прокажу, она више не може родити.

Мѡра се може и претварати, тако се она претвори у муху, кад хоће да униће кроз кључаоницу у чију собу.

Вјештица. — Она жена, која је била дјевојком Мѡра, постане кад се уда вјештица. Она, као и Мѡра, обдан ради код куће, а обноћ излази, али не мѡри, него добије такву снагу, да може од туђих крава млијекo пренијети у свој котао; за тим да из једне богате куће преноси ствари у своју и да се свети. Она се свети тако, да једној жени (човјеку) у кога су ситна

дјеца, исиса им крв из жличице, и оно, након кратког времена, свене и умре.

Вјештица дакле, на свој млин воду навраћа, јер преноси из туђе куће нафаку у своју и свети се.

За дјецу, којој вјештица исиса крв из жличице, постоји лијек, који се зове „срчаник“. Тај је лијек бљувотина, коју вјештица избљује на камен, пошто чедладегу испије крв. Та се бљувотина стврдне и, ко је нађе, може да лијечи дјецу, којој вјештица испије крв из жличице. Треба помијешати комадић срчаника са водом и дијете засркнути, и оно је, с помоћу Божјом, оздравило.

Срчаник сам гледао; сличи на зечју сѡ.

Каменица. — И она је удата жена. За њу вриједи све оно, што сам рекао за вјештицу. Она и јест врста вјештице, само се од ње разликује тијем, што њезин труп остаје код куће, а дух јој лијеће у виду мушице. Иначе ради све, што и вјештица.

Див је крупна људина, са једнијем оком на врх главе.* Он има неизмјерну снагу. Веле да може једним ударцем срушити највеће куће, а руком може да истегне читаво стабло са жилама из земље. Он станује по високим горама. Кад ухвати човјека, поједе га.

Прича се, како је некакав чобанин чувао овце на Вележи, па надавши се за једном тицом, стиже у један гозд, гдје га ухвати див. Див га одведе у једну пећину, стакне ватру, а он леже да спава, рекавши њему, да га пробуди, док се ватра добро разгори. Кад је див заспао, чобан намисли да га убије. Али како? Он не може подигнути камен, којим би му најмању ожљеду учинио, ударивши га. На једном угледа један велики гвозден ражањ и сину му мисао, да га њиме усмрти. Узе ражањ, запрета га у жераву, док се овај усија, а за тим га тешком муком подигне и удари дива у оно око, што га је имао

* Дакле из фамилије митолошких Циклопа, из које је и класични Полифеј. Ур.

ва врх главе. Див крикну и сину на ноге, а он наже у бијег, док нађе своје стадо. Говорио је, да је чуо дива два сахата далеко, како урличе, а на сахат даљине, падало је за њим камење, као кућа велико.

Вила. — И код нашег српског народа у Херцеговини, као и другдје, вила је савршена љепотица, која има златну косу до земље, и крила. У српским народним пјесмама наилазимо на виле, које се побрате са јунацима. У пјесми се пјева вила увијек из горице, па тако је и код нашег српског народа вјеровање. Вила се не да никад видјети, вели наш народ, него се види случајно и то највише, кад јој се злаћане власи заплету о какво шибље. Онда, ко је нађе, може се с њоме побратимити. Али ко вилу повиди, т. ј. ко прокаже да се с њоме побратио, тај више не може живити. Вила даје ономе, кога побратими, снагу и љепоту, а у критичним часовима и сама му долази у помоћ. Вила је, како народ вели, богоугодно створење.

Једну причу, која каже, да онај, који повиди вилу, умре, доносим овдје, која се збила дјевојци из мостарског села Вртијеша — Јованци Крњевушића. Она је била веома слаба дјевојка, била је једна од најслабијих жетелица, а и доста ружна. Једног дана пође на воду, кад угледа близу Неретве дјевојку с крилима заплетених коса за један цбун. Јока се преплаши и хтједе се вратити, али је вила зовну, рекавши јој, да се не боји ништа, те да јој расплете заплетену косу не прекинув јој ни једне длачице. Јованка послуша и учини, што је вила молила. Вила јој каза, да је она вила, и да ће јој увијек помагати при раду, да ће моћи радити, колико пет других дјевојака, — само ме, рече јој, не повиди, јер ако коме кажеш, нећеш живити.

Кад су се сељани чудили Јованкину раду, па и њезиној љепоти, коју је сваки даном добијала, једнога дана је присили отац, да му каже, како то она од једном може да ради за пет других дјевојака, — јер он сумњаше, да није с враговима у

каквој год свежи. Кад се није могла оцу умолити ни онда, кад му је рекла, да ће умријети, ако му каже, рече све, шта је, и како је. Њезин се отац ради тога одмах покаје, али нема помоћи. Јованка је венула сваки дан, док једнога дана не свехну за навијек.

Ово десет празновјерица, јесу у опште празновјерја нашега народа у Херцеговини, али ваља да споменем још три имена аветиња, које наш старији свијет невјерује, него их је створио само за малену дјецу, те којима ову плаше, кад се које расплаче, или развиче, желећи га успавати. Ова три ђетиња страшила јесу:

Бўка, (Букача, Букачина). — Бўка је, како рекох, замишљена авет, којом се дјеца плаше. Ја сам распитивао неких сељана за ову авет, како изгледа, а он ми рече, да је то само плашило за дјецу, а да Бўке у ствари и нема. Ја сам се на то досјетио, како сам ја Бўку, као дијете, замишљао, а мислим, да је овако с малом разликом и друга дјеца замишљају, које родитељи плаше Бўком.

Доста је било само да ми отац или мати рекне: „Ето Буке!“ а ја сам већ имао пред собом лик тога страшила. То је била, дакако стара бабурина (јер зар има што страшљивије од старе бабе Циганке, још кад ти рекне: метнућу те у торбу! е није друге, него да поманиташ од страха) у одрпаним хаљинама, гадна и црна лица, низ коју виси с приједа велика бритва, а на леђима велика торба. Бритву има, да реже језике дјечи, која ружно зборе, а торбу, да носи дјецу, која плачу. Ја сам је од прилике овако замишљао!

Карањолоз. — Ово је, као и Бука, измишљено страшило само за ђецу, те морам и њега изнијети онако, како сам га сам у ђетињству замишљао, јер су ми и за њега рекли, као и за Буку, да у ствари не постоји. Ово страшило, зар за разлику од Буке, замишља се као висок црн човјек, гадна лица, који такођер носи дјецу, али не која плачу, него ону, која су ударљива.

Каранђолозом се страше дјеца одраслија. Како се може мислити, Бука је чедо врага, цина и других сујевјерица, јер дијете док је још у повоју, страши се Буком, која је као стара баба, од чега се дијете највише страши. Већ, кад је дијете почело да врља тамо амо, и кад добије мало шире мишљење, окоти му се Каранђолоз, већ некако страшљивији. Он није више као Бука обична стара бабетина, него нешто више и снажније од човјека, па још црна лица. Тако опет од овога постане нешто још страшније, како се дијете развија, док не постане на пошљетку ђаво, цин и т. д. који се утварају човјеку у свакојаким облицима.

Бучибаба. — Још ћу споменути једно дјетиње страшило, које се налази у води и има куку, којом може скучити дијете, које плива по дубоким водама, а то је — Кучибаба. Овијем се дакле плаше дјеца, да не иду у дубоку воду. За Кучибабу већ знаду причати и старији. Они веле, да нема ни овог страшила у ствари, али га ипак описују, и то као стару бабу, која живи у води, и има, како рекох, куку, којом скучива дјецу, што иду око дубоких вировā.

Ово тринаест празновјерица чуо сам у нашем (мостарском) столачком и љубињском котару у Херцеговини, а можда има још која. Ако чујем, наставићу.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Милићев гроб,

слика из сеоског живота, написао Мих. Сретеновић. Издање штампарије и књигозвезнице Павловића и Стојановића. Београд. 1898. Цена 80 пара дин.

Писац „Радетића Марџ“, „Бисерке“ и „Дјевојачког гроба“ јавио нам се са новом приповијетком, која носи горњи натпис. Вјеран ученик омиљенога Јанка, угледао се у свему на свога учитеља, па чак и у вредноћи; и, Бог и душа, ако овако продужи, имаће наскоро толико својих приповиједака, колико и сам Јанко. Ми, додуше, нијесмо од оних људи, који радо млађе писце због плодности пецају, а нарочито онда, ако нам ти писци умију увијек да даду по нешто ново, лијепо и одабрано; али смо грдни непријатељи оних преживача, који нам непрестано бацају једно те исто, — *онет то, али мало друкчије*. Врло нам је жао, што и Сретеновића морамо убројати у ове пошљедње. Жао нам је управо због тога, што смо некада, читајући „Радетића Мару“ са неким уживањем, у њезину писцу гледали једну младу снагу, која се истом развија и која ће, некада, српској књизи много користити... Но Сретеновић нас је преварио... Мјесто да се усавршује и напредује, он се поста-

рао да нам, у кратком времену разруши све лијепе наде, које смо у њега полагали и да нам, након свега тога — исплази језик, као дијете, које нас обмане.

Овдје би хтјели да докажемо, да најновија приповијетка Сретеновића, не само да није боља, него је много слабија, од његова првијенчета. Јер, поред свега тога што нас је Јанко дивно упознао са Србијанским сељацима, Сретеновић је онда био толико вјешт, да нам прикаже неколико нових, непознатих лица, лако и живо причајући о њиховим дјелима и упознавајући нас са неким њиховим обичајима и начином живота. У први мах, то је од њега било доста.

Али у свима познијим причама, па и у овој, он није знао ништа друго, него да понавља старо. Ми гледамо, може се рећи, она иста лица, само са другим именима; пролазимо покрај истих мјеста, слушамо оно исто приповиједање и сличан, доста сличан и заплет као у „Радетића Мари“. И само што овога пута није исто, то је обрада, која је много слабија и, рекли би смо, врло површна. Писац је у писању и сувише хитио, не марећи ни за дошљедност, ни за разне неправилности. Примјера ради наводимо овдје једно мјесто, гдје се два *крвна* непријатеља,

чије су куће вјечно у омрази живиле због некакве воденице, мире *одмах* на згаришту њезином овако:

— — Изгоре, рече Беља.

— Изгоре, одговори Јефта.

Обојица опет ућуташе и само су се гледали. Први прекиде ћутање Беља.

— Да је Бог д'о и пре!

— Камо срећа! — додаде Јефта.

— Зар би ти волео?

— Ја би!

— И ја!

Опет ућуташе.

— Баш смо били луди, поче Јефта.

— Научили смо од очева, одговори Беља.

— Сад се немамо око чега парничити.

— И нећемо, додаје Беља.

— Да будемо праве комшије! Да живимо и ми као и остали свет:

— оћемо!

Ко би још могао повјеровати овако наивном приповиједању! . . . Та да и нијесу *онако* омражени били, зар би се могли овако олако помирити? . . . Или зар они нијесу као и остали људи? . . . Ко зна? . . .

И као год што је невјероватно и чудновато ово њихово мирење, тако је, и још чуднија, њихова доцнија свађа, па макар се десила и „при пићу“ . . . А чудновато нам је управо и све: и кмет и ћата Данило и Милић и судије, те, на крају крајева, најчудноватији писац, који је имао толико куражи, да и ово даде у штампу.

Ц. Ц.

ПРЕГЛЕД ЛИСТОВА

Бранково Коло за забаву поуку и књижевност, доноси у првих својих пет бројева, осим лијепих пјесама од познатих српских пјесника Змаја Јована Јовановића, Драгутина Илијћа, Алексе Шантића и Милете Јакшића, неколико лијепих стихова млађих почетника: Миливоја Радовића и Боже С. Николајевића. Гипкост стиха и милозвучност дикције као да још никад није била у јеку као данас. Као раритет, доноси уредништво на првом мјесту приповијетку из времена боја на Косову: *Кнез Радоје од Орлова Града* од познатог специјалисте овога жанра, господина Чедо Мијатовића. У вртлогу данашњег реалног правца приповједачке књижевности, оваки радови годе као неки величанствен сан из витешке и господске прошлости српске. Осим тога нижу се у овим бројевима редом мање приче првих представника данашње лијепе књижевности. Ту је *Стари врускавац* од Свет. П. Ранковића, *Звона* из првих дана слободе од Драгутина Ј. Илића и *Зимска прича* од младог приповједача Милана Будисаљевића. Ову причу доноси уредништво као приказ књиге *Бијели луди*, која ће наскоро угледати свијета од поменутог даровитог младог приповједача. Као стручна расправа одликује се лекције из историје Карловачке Митрополије: *О Арсенију IV. Јовановићу Шакабенти* од професора богословије Милутина Јакшића. Занимљива је *Автобиографија дра Јована Суботића*, чији је добар дио руко-

писа у договору са госпођом Савком Суботић, уступљен од Матице Српске уредништву *Бранкова Коло*. Оваки радови обично добаце по који зрачак свјетлости у историју политичког и културног живота недавне прошлости једног дијела српског народа. Господин Стојан Новаковић написао је један лијеп чланак: *Српска књига*, гдје је у „неколико напомена“ обзријевши се на чланак нашег сурадника: *Semprea* у децембарској свесци лањске *Зоре*, потпуно се с њиме сложио о немару српске читалачке публике према књизи и допунио још: заслуженим прекором писцима српске књиге због њихове алкавости и слабог вођења бриге о њеној потпуној доброту, него пати од многих грешака, које поједини аутори као споредну ситницу сматрају. — Уредник овог лијепог листа је познати српски приповједач: Паја Марковић Адамов.

Босанска Вила, излази у Сарајеву двапут мјесечно. Број 23 и 24 за 1898 годину. У ова два броја свршила се прича из Сарајева *Издајник* од Михајла Милановића и *Потљедни звук виолине* од Алексе О. Лукаћа. Лијепа је расправа од Мил. М. Вукићевића: *Хасан-ага Крајишник*. Довршена је рецензија Тих. Р. Борђевића на *Законик Стефана Душана*, цара српског. Пјесама има од: Османа А. Ђикића, Божицара, Н. Д. Илијћа и Љ. Поповића. — Уредник је *Босанске Виле*: Никола Т. Кашиковић Сарајлија.

Нова Искра, илустрован лист; излази у Биограду двапут мјесечно. До сада смо примали два броја овог српског илустрованог листа са лијепим сликама, добрим радовима и фином спољашњом израдом. Од српских умјетника, заступљени су са својим радовима Ђ. Крстић: *Утопљеница*; М. Мурат: *Вече*; Р. Вукановић: *Гуслар*; У. Предић: *Аморети*; и портрет пјесника *Лазе Костића* од Марка Мурата. Осим тога донешене су двије сцене из „Гордане“ по слици госпође Б. Вукановићке, о којој је драми у првом броју изишао опширнији реферат под шифром: *т*, гдје се истиче оригиналност драме дра. Лазе Костића. Професор Момчило Иванић пише опширан чланак о *Стојану Новаковићу*, који ће се да наставља у више бројева. Овај чланак да је нам карактерну црту великог једног Србина, који научном својом спремом, патриотским својим осјећајима и књижевним својим радовима стоји на висини, до које се мало њих дижу. Радоје М. Домановић приложио је своју лијепу слику из живота: *А хлеба?* Ово је најјачи ступ у подмлатку белетристичне прозе, који много обећава. Под шифром М. П. крије се вала једна књижевна снага, позната на разном пољу књижевности. Овдје му је прича *Два родитеља*, — и по љепоти обраде и по избору градива заиста красна ствар. Од превода је изишла сличица из села *Анђео* од Хенрика Сјенкијевича, о коме је у истом броју донесен кратак животопис и књижевни рад са портретом пишчевим. Као знатнији рад споменућемо путничке црте П. Жусеа: *Далматинском обалом* чији је текст допуњен са неколико илустрација. У везаном слогу јављају се са својим стиховима: † Војислав Илић: *Ја не тражим*; Д. Јанковић: * * * *; М. Крстић: *Сунце на западу*; М. Ј. Митровић: *Двоје драгих*; С. Д. Мијалковић: *Ах, зна* и превод љермонтовљеве *Тамаре* од Р. Осим тога има писмо из Штутгарта од Ј. Адамовића, гдје се говори о новом комаду Герхарда Хауптмана: *Fuhmann Henschel* и писмо из Швехата од Јос. Зд. Раушара, гдје говори о чешком друштву књижевника белетриста: *Мај*. Ове двије свеске *Нове Искре* пуне су још књижевних и културних биљежака. Уредник јој је млади српски пјесник: Риста Ј. Одавић.

Просвјета лист за цркву и школу, издаје канцеларија к. ц. министарства просвјете и црквених послова на Цетињу. — За 1898 г.

донијела је *Просвјета* одабраних радова из стручне књижевности, од којих главније овдје наводимо: *Спомоћно* упутство нашим свештеницима при обављању исповиједи, Митрополит Митрофан; *Лекције* из православног хришћанског догматичког богословља, по рускијем богословима за своје ученике Богословске - Учитељске Школе саст. Ј. Т. Перовић. Ово је изишло у засебном издању; *Омиљтика*, или упутство у црквеном бесједништву, за своје ученике Бог. Учит. Школе по Ј. Амфитеатрову и Фаворову, саст. Ј. Поповић; *Цркве у Лугици*, М. Црногорчевић; *Посланица* Св. Василија Великог Григорију Богослову, посрбио М. Поповић; *Цвјетник Духовни*, Господ Наш Исус Христос, прикупио М. Н.; *Симеонова Ђелија*, у Дајбапској Гори, Ф. Радичевић; *Извјештај* о основнијем црногорскијем школама; *Житије* св. Јована Претече, Монах Никифор; *Карактеристика* св. Јефрема Сирина, по Проф. Смирнову Р. Поповић, свештеник; *Прилози библиографији* Црне Горе за г. 1895, X., *Из мојих лекција*, К. Миленковић, проф.; *Како ће учитељ постићи дисциплину*, за вријеме предавања, К. Лучић, учит.; *Опис* манастира Добриловине, Ан. Јовићевић; *Црква у Ексилу*, Ан. Јовићевић; *Приказ*, два нова дјела проте Мољцева, Лаз. Богдановића; *Старине* у Бањанима, приопћио Михаил Поповић, Стругар, учитељ; *Педагошке мрвице*, прикупио Н.; У прилогу: а). *Тумачење* недјелнијех и празничнијех Јеванђеља, превео и мјестимице допунио Ј. Богдановић. б). *Историја Педагогије*, од К. Јелницкога с руског превео и допунио Ж. Драговић.

Звезда родични лист, излази у Биограду уторником, четвртком и недјелом. Ово је трећа година. До сада је изишло четрнаест бројева са врло лијепим и разноврсним садржајем. Од оригиналних прича изишле су: *Један човјек* од Бранковинског, у којој је вјешто изнесен један тип, један патник данашње друштвене галаме; *Прва љубав* новела од Пере Одавића; *Ковач* слика из друштва од Жив. Д. Павловића; *Понио прасе* од Васе Н. Вулковића; *Дете* од М. П.; *Глава у торби* из збирке „Развејани Листови“ од Б. Б.; *Ђердан*, Херцеговачка Идила од Свет. Ђоровића и *Жртва љубави* новела, која се наставља. Све ове приче носе на себи биљег вјештога пера и бистрог посматрачког погледа. Ово је тим радо-

снија појава, што су писци већином тек новаци српске књижевности. Пјесамa има у сваком броју од свију представника данашње појезије, а нарочито се истичу лијепи преводи страних пјесника. *Звезда* доноси у својим ступцима врло лијепе преводе краћих прича свјетске литературе, међу којима се нарочито истиче хумористични путопис руског приповједача Н. А. Чејкина: *Где поморанце зру*. Ради регистрања, шта је све преведено у нас, како се не би неке ствари по неколико пута преводиле, што је код нас међутим свакидањом погрјешком постало, ми ћемо набројити редом преводе из ових 14 бројева: *Дан за разрачунавање* од Петра Нанзена; *Коле, Колас и Колет* од Жил. Симона. Ово је већ било преведено у Живаљевићевом *Колу*. *Бегунчев део* написао Hugues le Roux; *Касирка* написао Франсоа Копе; *Лепотица са леденим срцем* написао Сатиле Мендес; *Живи мртвац* од А. Круглава; *Свршено је* написао Ernest Dodet; *Труба страшнога суда* од Бертолда Ауербаха; *Доказ кад треба* написала Emilia Pardo Bazan; *Парче хлеба* написао Francois Corpée; *Једна новелбарска ноћ* написао Alexis Bonvier; *Грозна реклама* од Сахер Мозоха и *Похода* од Хајнца Товоте. Као сталан референт и критичар позоришта, јавља се Spectator у сваком другом трећем броју са лијепим мислима и оштром и неумитном осудом свега, што кочи точак напретку Српског Народног Позоришта у Београду. А осим свега поменутог доноси *Звезда* биљешке о књижевности, искрице духа и многе занимљиве ситнице. Вриједност и љепота листа препоручује се сама собом а за то јој гарантује и њен уредник — Јанко Веселиновић.

Омладина, лист средњошколских Срба ђака; излази у Загребу пет пута у једном течају, а цијена му је двије круне. Српска Штампарија у Загребу. Цијел његов потхвата је да изазове што интензивнији рад средњошколске омладине на пољу књижевне просвјете. Дух који провејава цијелу ову свеску, казује нам и програм задаће овога покрета, а то је, да још из рана упозна доцнију интелигенцију српског народа са моралним школама естетско социјалних назора и њеним представницима свјетске књижевности и умјетности у опће. Од пјесама изишле су: *Омладино!* од Омладинца; *Вјерујеш ли* од Н.; *Преживјелма* и *Кланац* од Henrika Ibsena у

преводу Л. С.; *Јесењи звуци*, написао Paul Verlaine а превео Станоје; *In memoriam* написао Detleo o. Lilienkron превео А. С. Јовановић. Од свију ових пјесама нарочито се истиче: *Вјерујеш ли? У* неvezаном слогу као оригинали изишли су: *Грехота* од Николајева и лијепа расправица о *Милану Будисављевићу* од М. А. Божића. Остало су, чланци о Ибзену, Хауптману и Законију, као што и само уредништво напомиње, компилације. Што се тиче биљешака и оцјена, ми ћемо се обазријети само на оне ретке, који се тичу наше књижевне средине. Говорећи о лањској *Искри* пребацује јој уредништво *Омладине*, што се о неким издањима књига, које потекоше из пера сарадника наше *Зоре*, са неким куриозним схватањем изразила о њима. *Искра* на име вели: „Нас зачуђава, она у националном погледу равнодушна садржина тих издања. Ако су Херцеговци и Босанци толико еманциповани, да су Дима и Хајне на њиховом столу на свом мјесту — онда је добро . . .“ Нас опет зачуђава овако зачуђавање! Да ли је уредништво *Искре* мислило да су неки књижевници и пјесници ограничени да раде само за непосредну своју околину? Да ли је појединим издавачима задаћа да издају једино књиге, које одговарају захтјеву њихове читалачке близине? И јесу ли само то неки извјесни издавачи концесионирани да смију издати књигу, која је намијењена интелигентнијем кругу српске публике? И је ли зло што је у српску књижевност унесен н. пр. један *Интермеццо* са онолико вјештине, са колико се уноси у најнапредније књижевности. Не, пјеснику треба поставити калуп: овако и овако, оволико дуго, оволико широко! Каквим разроким очима гледа неки свијет на оваке ствари? Или је уредништво *Искре* мислило да овдашњи књижевни радови смију само о димијама, јатагану и јапраку зборити и да у Херцеговини не смије нико волити Дима и Хајнеа? Ако је тако мислила *Искра*, има свијета који не мисли као *Искра*. — Уредник *Омладине* је: Александров.*

Просветни Гласник службени лист министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије. Излази у мјесечним свекама, гдје су осим службенога дијела и извјештаји радње главнога савјета. У првој

* О самом овом листу, начину уређивања и појединим радовима, рећи ћемо свој суд док добијемо још двије три свеске.

свесци штампани су реферати: Василија Ђерића о преводу Мите Живковића *Галски рат* Таја Јулија Цезара; Михајла Валтровића и Јевте Стевановића, о делу *Српски вез* од Вл. Тителбаха и реферат Павла Поповића и Дим. Путниковића о преводу Вл. Спасојевића: *Premières leçon de choses usuelles*. Затим је у рубрици *Наука и Настава: Дух најновијих закона у просвети* од Ј. М; *Две лекције из практичне педагогије* од А. Станојевић и *Примена теорије еволуције* од Е. Ферриера у преводу Ј. Скерлића. Осим прегледа и кратких приказа нових књига и листова има двије лијепе оцјене на *Српски рјечник* Вука Стеф. Караџића од Дач. и на *Povjest književnosti hrvatske i srpske* од Ђ. Шурмина, написао М. М. В. У овој пошљедњој оцјени с разлогом пребацује оцјењивач Шурмину, што Дубровачку књижевност узима као хрватску, ослањајући се у томе на *Историју Хрвата* од Клаића, писању ријетком самовољом. Наводи још неке погрешке у дијелу новије српске књижевности и при крају поред свију ових напомена признаје писац велики труд око овог дјела, који је велика добит за српску и хрватску књигу и један корак ближе зближењу између Срба и Хрвата.

Женски Свет, лист добротворних задруга Српкиња, излази једаред мјесечно у Новом Саду. До сада су изишла два броја са разноврсним садржајем. Осим пје-

сама и биљежака има у ова два броја чланци о *Српско православној дјевојачком васпитању у Будимпешти*, гдје госп. Јов. Јанко Кнежевић пледира да се што прије овај предлог усвоји, приписујући му велику просвјетну мисију за наш женски свет. Затим долазе *Братска мисла* од Родољуба из Коњица у Херцеговини. Ту су још сви извјештаји и дописи о раду појединих *Добротворних задруга Српкиња* и један лијеп чланак: *Помену Јелисавете Петровне Карцеве*. Од белетристичних радова штампана је приповијетка Данице Чакловићке: *Пуница*, и Ј. Беловић-Бернадзиковске: *Проза о мјесечини*. Уредник овога листа је Аркадије Варађанин.

Школски Одјек, излази трипут мјесечно у Новом Саду. Изишла су до сада четири броја са разним стручним чланцима школске природе, као што су: *Боље мало на добро, него много на површно* од М. Ђ., *Полубац у васпитању и животу*, пише Јелица Беловић-Бернадзиковска; *Стручњаци надзорници* од М. Ђ. Поред тога има још много других биљежака и омањих чланака које се тичу наставе и учитељства у опће. Уредник је: Кузман Миловановић.

Српски Дом лист за забаву, поуку и књижевност. Излази у Загребу, а уредник му је: Душан Рогић.

КЊИЖЕВНОСТ

— С Л О В Е Н С К А —

С р п с к а

Грилпарцорова цјелокупна дјела, за која смо јавили да преводи Стеван Б. Боди и да ће изићи у 20 свезак, већ су почела излазити. Прву свеску примили смо на приказ. Цијена јој је 1.50 динара а износи 9 табака у доста лијепом издању.

Поуке моралне и грађанске по Лују Лиару и другима. Према програму за грађанске школе саставио *Милан Шевић*, професор. Свеска прва за I. разред. Цијена 80 пара дин.

Хришћанска Етика за V. разред гимназије и реалке, по Олесницку и Сољарском. Издање Књижаре Вел. Валожића. Цијена 60 п. д.

Кривични Гласник илустровани криминални лист за свакога. Београд. Уређује Одбор. Власник Пера М. Јовановић. Цијена за Србију мјесечно 1 динар, за стране земље на 3 мјесеца 4 динара. Година I. број 1., 2., 3. и 4.

Криминалистичка литература, да тако назовемо писанију ове врсте, одиста је једини дио књижевности, који не облагорођава чувства људска, него ум испуњава страховитим сликама, а мисли скреће са оних страна живота које су лијепе и благородне, на оно што је криво, зликовачко и страховито. Када

би Криминалистички Гласници била човјеку једина лектира, онда би свака мисао на злочин била обична, и злочини би постали спортови, забаве распаљеним духовима. Најплеменитија душа не би могла да зазре од ножа, крви, уморства; и злочинци, убијце и лупежи били би читаоцу сваки дан његово друштво и свијет за разоноћавања. Чему дакле могу да послуже листови и књиге са садржајем као овај лист: 1. Крвава драма у Монтекарлу, 2. Убица једне породице, 3. Из луднице, 4. Братоубијца (I. свеска) и т. д.?.. Је ли потребно да српски народ за свој новац квари свој дух и трује срце, овако одвратним лектирама?

Приповјетке Лазе К. Лазаревића. У седмом колу Српске Књижевне Задруге изишла је и прва свеска приповједака Лазе К. Лазаревића под редакцијом и биографијом пишчевом од академика Љубомира Јовановића. Ова књига ће заинтересовати како најширу публику, тако и сав српски књижевни свијет, јер у њој је једна, досада нештампана а прва и највећа прича Лазаревићева: *Швабица*, која је нека врста биографије пишчеве, из које се види какав је човјек и родољуб био до сада најбољи приповједач јужних Словена. Осим тога у овом издању налази се исцрпна и непристрасна биографија пишчева, рађена по најпоузданијим подацима од удове и најближих му рођака и пријатеља, и лијепа слика, рађена по портрету признатог сликара Буковца. У овој књизи изишле су ове приче: *Швабица*, *Први пут с оцем на јутрену*, *Школска Икона*, *У добри час хајдучи* и *На бунару*.

Низ родно приморје, утисци с Јадрана, од Марка Цара. Кроз кратко вријеме изићи ће у издању Издавачке Књижарнице Пахер и Кисића једна лијепа књига путописних црта Марка Цара. Љепота стила и елеганција приказивања одликује се и у овој књизи као и у свима радовима овог српског естетичара. Издање ће бити врло укусно.

Књиге за народ. Из задужбине Пере Коњевића издала је Матица Српска нове три књиге: *О Бостану* од Милана Јовановића; *О користи и чувању шума* израдио Јован И. Симоновић и *О срећи* од Југа Станикића. Свака ова свеска стаје само 10 новчића, а ипак је слабо продрла у онај дио нашег народа, коме је намијењен. Изгледа да од цијеле ове ствари виде користи једино писци ових „радова“.

Цени бачки календар са бележником за просту 1899. годину. Издање Књижаре Вел. Валожића. Штампарија С. Хоровица. Цијена 30 пара динарских.

Први појмови из геометрије за сва четири разреда основних школа од Н. Врсаловића, проф. гимназије Краља Александра I. у Београду. Накладом књижаре Велимира Валожића 1899. Цијена 1 динар.

Гимназија у Гисену и нове школе у Хесенској. Написао Милан Шевић, Биоград 1898., 8^о, стр. 165. Цијена 1.50 дин.

Приповјетке Радоја М. Домановића. Књига прва. *На млађима свет остаје.* Пожаревац, штампано у штампарији Мих. Костића 1899. Цијена 0.80 п. д. Ову прву књигу својих приповједака посвећује писац своје оцу Милошу, као захвални син. Ми смо у првом броју *Зоре* од ове године, доносећи позив на претплату изrekli своје лијепо мишљење о овом младом српском приповједачу. Ова прича, прештампана из *Зоре* од 1897. године, толико се истакла својом умјетничком обрадом и здравим хумором, да је већ онда побудила ванредно интересовање. Гледаћемо да о овој књизи донесемо опширнији приказ. Топло је препоручујући напомињемо, да се може добити и у редакцији *Зоре* уз назначену цијену.

Шта ради г. Бранислав Нушић? — Из приватног писма ваљаног књижевника и нашег пријатеља г. Бр. Нушића, управљеног нашем уредништву као извину што се *Зори* и поред најбоље воље нема кад да јави, — сазнајемо да г. Нушић срећује за штампу: *Косово*, опис земље и народа које превазилази 20 штамп. табака, затим опис Сереза и Струмске Области под натписом *Из Јеленине државе*, па онда *Рамазанске вечери* (које бјеху почеле излазити у Савићевој Библијотеци) којих има *тридесет* (колико и рамазанских ноћи). Осим тога припрема за штампу својих *десет хумористичких прича*, за тим ради једну *Комедију од пет* чинова. И заиста: е па догле а куда ћеш више!

Мостар цени календар за 1899. год. Издање и штампа Издавачке Књижарнице Пахер и Кисића. Цијена 20 новчића. Овај мали календар, нарочито згодан за цип, има осим, календарског дјела, и све потребне таблице за Босну и Херцеговину.

Буњевци и Шокци, у Бачкој, Бирањи и Лици, позната историјско-етногр. расправа од Ив. Иванића, коју је наградила Матица Српска са 500 динара, почела је да излази у подлиску *Трговинског Гласника*.

Рамазанске вечери од Бранислава Ђ. Нушића. Још двије приче па ће се завршити серија прве књиге *Српске забавне поучне библиотеке*, што излази у Сарајеву у издању прве српске штампарије Ристе Ј. Савића и друга. Од пошљедњих што су изишле, носе наслов: *Сали Пич*, *Мејрем-Ханумин*, *Берђузар* и *Цанрије*. Још ће изићи *Бедел* и *Душмани*. Радови Бранислава Ђ. Нушића били су увијек слатка закуска лијепе књижевности, па тако су му и ови. Као што *Босанска Вила* спомиње, ова ће библиотека престати овом првом књигом, која у тврдом повезу стаје 1 фор. 30 новч.

Сеока учитељица од Свет. Ранковића, што је наградила Матица Српска, изићи ће трошком Коларчева фонда. Цијена јој је 2 круне.

Нови листови. У Новом Саду покренута су два нова листа: *Народно Коло* и *Недељни Лист*.

Народни Пријатељи, тала у 3 чина с пјеванима од Мар. С. Поповића-Родољуба. У Дубровнику. Типографија Д. Претнера. 1898. Цијена 50 новчића. Мото: Тријебимо губу из горине (Његуш).

Народни пријатељи одиста су дјело једног народног пријатеља, човјека, коме је чист патриотизам диктирао у перо ову књижицу, која је ваљала да буде драмско дјело. Писац, један наш честити свештеник, јамачно увјерен да је позорница једна од највећих трибина и патриотског морала, он излази на њуда проговори. Он овом књигом и проговара с ње. Глас његов, додуше, није с тог мјеста тако звонак, нити је његов говор тако рјечит. Но за наше паланке и ово ће дјело пристајати много боље него страни комади, који су без икоје поуке, а од којих не могу да одступе многе наше дилетантске дружине.

Поуке за Домаћице за ученице III. разреда народне школе, удесили Љ. Ж. учитељица и М. С. учитељ. Издање књижаре Велимира Валожина. Београд. Цијена 60 пара дин.

Полицијски Гласник улази од нове године у III. годину свог живота.

На овоме ће листу и у идућој години радити његови одлични сарадници: Таса Ј. Миленковић, Др. Милан Васић, Др. В. М. Суботић, Михаило П. Јовановић, Ј. М. Веселиновић, Б. Маршићанина, М. Митровић, Р. Домановић и др. а као што и из самога тога листа видимо, у идућој години повећава му се радна снага још и са одличним књижевницима: Др. М. Јовановић - Батутом, Др. Миленком Веснићем, Драг. Брзаком и Р. Одавићем.

Воскрсеније нови Толстојев роман кога цио књижевни свијет очекује с нестрпљењем, почеће излазити од марта у руској Ниви, а истовремено излазиће у срп. пријеводу у *Бр. Колу*.

Пјесме Јована Дучића. Овог прољећа изаћи ће из штампе књига пјесама под горњим натписом. У њој су сабране све пјесме нашег уредника с малим изузетком.

Др. Ј. Цвијић штампао је у октобарској свесци бечког географског часописа расправу *о постанку циркова*. Ueber die Entstehung der Kare. Mittheilungen d. k. k. geographischen Gesellschaft. Осим тога је редакција изнијела неке научне резултате Цвијићеве са његова пута по Македонији и Босни и Херцеговини.

Мисли о задањи и важности естетичкога васпитања, с погледом на историју васпитања и примену у васпитним школама од професора дра. Стев. М. Окановића. Овај је рад отштампан из *Просветног Гласника*, а написан је као писмени рад за професорски испит и једногласно од професора оцијењен *одличним*.

Низ приповједака од Милана Недељковића. Скорим ће изићи из штампе *друга књига* ових приповједака, о којима ћемо донијети опширнији реферат. За сада топло препоручујемо ове приче.

Злочин и казна, роман Фјодора Михаиловића Достојевског почео је да излази у Београдском *Полицијском Гласнику* а у преводу г. *Јефте Угрчића*. Господин Угрчић, познат као савјестан и добар преводилац руске књижевности, чини једну велику услугу, кад нам најбољи роман свјетске књижевности пружа у свом преводу.

Декамерон. За који дан изићи ће и пошљедња свеска ове лијепе збирке превода од стотине приповједача свјетских књижевника. Свих 15 свезака стају 3 фор., а могу се добити у свима књижарама. Овај дивни зборник приповједака врло је прикладан за поклоне. Декамерон је уредио: *Јован Протић*, један од најбољих наших млађих приповједача.

Педагошки Зборник дат је у штампу и за који дан биће готов. Садржина му је: 1.) *Породично васпитање и школско образовање* од Др. В. Бакића проф. Вел. Школе. 2.) *Јаднице*. По Сигертовом мотиву. Од Срет. М. Ацића, професора. 3.) *Мане домаћег васпитања*. Од Душана Стојшића учитеља. 4.) *О нези деце* (од?) 5.) *Непосредно образовање моралног карактера, васпитање у ужем смислу*. Гледиште научне педагогике изложио Љуб. М. Протић, проф. 6.) *Управа и надзор у школи*. Од А. Б. проф. 7.) *Пофторна школа*. Од П. Терзина. 8.) *Моје белешке из школе*. 9.) *Појам и задатак друштвене педагогије*. 10.) *Педагошка књижевност*. 11.) *Првој свесци Пед. Зборника*. — Књига под горњим натписом излазиће 3 пута годишње под уредништвом Ј. З. Медурића, учитеља (Турја, Вачска). Задатак јој је да буде уџбеник родитељима како ће да васпитавају своју дјецу. Није ово дакле педагошка књига за педагоге, учитеље, него педагошка књига родитељима. Дакле појава врло корисна. — Преплата се шаље писцу. Цијена 1 фор.

Напредак. Изишао је из штампе овај српски омладински годишњак са сликама, књига прва, средио Ж. О. Дачић. Главни просветни савет у Србији препоручио је ову књигу за поклањање ученицима нижих разреда. Цијена јој је 80 пара дин.

Животопис Ђорђа Николајевића, митрополита лабробосанског. Написао протојереј Димитрије Руварац. Цијена 80 новчића. Ово је најисцрпнији животопис покојног митрополита, рађен по нештампаним досад изворима, који су као главна грађа послужили овој књизи.

Прве ноћи, зове се књига приповједака, коју је написао *Борисав Станковић*, правник у Београду. Има их свега шест: 1. Бурђев-дан, 2. Станоја, 3. У ноћи, 4. Прва суза, 5. Певац, 6. Увела ружа. Од ових радова неки су већ штампани у нашим часописима, нарочито у „Искри“. Сви пак они носе обиљежје живота из новоослобођених крајева, а понаособ из вароши Врање. Колика је и каква њихова умјетничка вриједност, показаће критика, ради које се, на прво мјесто, и засебно штампају. — Књига износи 6—7 табака fine артије у укусној изради.

Цијена је 1 динар. На десет комада један се даје на дар, а књиџарима уобичајени рабат. Ако је добијемо на приказ проговоримо о њој опширније.

Нови земљонис. Изашао је из штампе и може се добити у свима књиџарама у Србији. Израдио га је Раша Митровић, учитељ у Биограду *Земљонис* краљевине Србије са кратким описом српских земаља за ученике IV разреда осн. школе.

Iverje skice i sličice od A. G. Matoša. Издање и Штампана Издавачке Књиџарнице и Штампарије Пахер и Кисића. За неколико дана изићи ће збирка прича овог младог књиџевника. Већи дио од ових прича биле су штампане у српским листовима: *Делу*, *Бранковом Колу* и *Зори*. Остале у *Vienici* и *Narodnim Novinama*. Ми топло препоручујемо ове слицице читалачкој публици.

Пољопривредна Читанка. Изашао је позив на претплату на горњу књигу коју је израдио *Д. Ј. Путниковић*, учитељ. Новим законом о народним школама уведен је у основне школе нов предмет *Пољопривредне науке*, а сеоским продужним школама дат је чисто пољопривредни правац. Расписом министра просвјете од 13. новембра наређено је, да се продужне школе свуда отварају и учитељима је обећана награда за рад у тим школама. Тако у Србији почиње већ у основним школама, поред других знања, да се даје и пољопривредна поука дјеци онога народа којег је 90% самог сељаштва. Књига ова, која ће тај посао да олакшава, рађена је по чешким пољопривредним читанкама, а удешена је нарочито према потребама наших пољопривредника. Цијена јој је 1 динар. Издавач Валожић.

— С Т Р А Н А —

Њемачка

Der Gesellschafter, Blätter für gesellige Unterhaltung. Redigiert von Ignaz Pauer. Monatlich ein Heft. Herausgegeben von A. F. Grebert. Preis jährlich fl. 3. — Овај часопис намијењен је друштвеној забави. Осим пјесама zgodних за декламацију, доноси хумористична предавања, монологе и кратка позоришна дјела, zgodна за приказе ужег круга друштва.

Разно

Забава у корист наше „Зоре“. Из Лознице (у Србији) примили смо позив на *Бесједу са играчком*, коју приређују Лознички грађани уз судјеловање пјевачке дружине *Караџић*, на 3 Јерарха (30. јануара о. г.) На позиву стоји да се забава приређује у корист **Босанске Виле и Зоре** — два патриотска листа у поносној Босни и дичној Херцеговини. Ево и програма: I. Дио. 1. *Говор* од једног члана приређивачког одбора, 2. *Што ћутим* — од Јенка, пјева хор друштва „Караџић“, 3. *Аој Босно* — од Добре, декламује Н. Н., 4. *Пјесма уз гусле* — пјева Н. Н. 5. *Босанско дјаворје*, од Хладочека, пјева друштво „Караџић“, 6. *Издајници* од Змаја, декламује Н. Н. — II. Дио. *Игранка* (26 игара).

Ми ово патриотско заузимање, ову лијепо пажњу ваљаних Срба Лозничана, биљежимо с братском благодарношћу.

Њемачка штампа о „Зори“. *Die Gesellschaft*, подмјесечни часопис за књижевност и социјална питања, који излази у Берлину под уредништвом познатог њем. књиџевника М. Г. Конрада и чувеног пјесника Лудвика Јакобовског, у својој рубрици *Критика*, (I број), донио је о нашој *Зори* ове редове:

„Његовање српске књижевности у Босни и Херцеговини с једне стране, а с друге стране изношење особитих својстава оне земље, то је задаћа којој служи *Зора* („*Morgenröte*“), часопис што излази у Мостару у мјесечним свескама. И овај лист поред богатства оригиналних радова доноси богат избор пријевода. Тако налазимо у првој свеци трећег течаја пјесму Хајнеову, једну приповијетку грофа Толстоја из времена Јована Грознога, новелу одличног пољског романсијера Болеслава Пруса, један чланак од Емилија Кастелара о Јелинима и Латинима у XV стољећу. Од домаћих писаца заступљен је Свет. Ђоровић једном приповијетком из херцеговачког живота, затим Змајова, Дучић и Н. И. Хаџер. и др. са лирским прилозима, најпослије неки историјски чланци, рецензије и т. д.“ (Georg Adam).

Пушкинова стогодишњица, — 26. маја ове године навршиће се сто година од рођења великог руског пјесника Александра Сергијевића *Пушкина*. Ми ћемо се у једном од идућих бројева, засебним чланком позабавити том великом руском и словенском светковином, и упозорити српски образовани и књижевни свијет на прилике, које нас нарочито упућују да и сами тај велики празник што свечаније прославимо, а у овај мах доносимо извод из опширног програма, који је за ову ријетку књижевну светковину приредила руска императорска Академија Наука у Петрограду.

Највиши руски просвјетни завод ријешило је:

1.) замолити духовне власти да се на дан стогодишњице од рођења Пушкинова, 26. маја 1899. год. одслужи литургија и парастос почившем пјеснику: у Петрограду — у Казанском сабору, у цркви код Имп. Алекс. Лицеја, у коме се васпитавао Пушкин, и у Коњушеној цркви, гдје се опојало мртво тијело пјесниково; у Москви — у цркви парохије, гдје се пјесник родио, и у Свјатогорском манастиру, у Псковској губернији, на гробу пјесникову. Осим тога, Академија се нада да ће и све остале цркве, широм велике Русије, својим молитвама поменути великога пјесника на тај дан.

2.) 26. маја, послје божије службе, држаће се свечана јавна сједница Императорске Академије Наука, са држањем говорâ и извођењем нарочито за овај случај састављене кантате.

3.) Од 15. до 26. маја, у великој сједничкој дворници отвориће се изложба предмета, који су припадали Пушкину, његових рукописа, издања његових дјела и т. д.

4.) Радиће се на томе да се у Императорским позориштима приреде драматске и оперне представе из дјела пјесникових, у априлу свијетле нећеље, у току три дана, при чем ће се у Петрограду у Александринском позоришту представљати сцене из „Бориса Годунова“ и других комада, како одреди директор Имп. позоришта, а на завршетку опотеоза: „А. С. Пушкин и његова муза, окружени групама из производа пјесникових“, — у Маријинском позоришту извођење опере „Евгеније Онегин“, „Русалка“ и „Руслан и Лјудмила“. У Москви ће такођер сва позоришта учествовати на исти начин, а изван сумње је да ће и сва многобројна стална и дилетантска

позоришта у свој Русији похитити да узму удјела у овој великој слави.

5.) Молиће се сва надлештва под чијом се управом находе школе, да се стогодишњи спомен А. С. Пушкина обиљежи прикладним слављем.

6.) Настојаће се да у објема престоницама, а по могућству и у другим варошима руским, приреди за народ низ читања одабраних мјеста из пјесникових дјела са магленним сликама.

7.) За спомен на овај јубилеј замолиће се професор сликарства Васњев да, по своме избору, приреди илустрацију једнога од производа Пушкинових и, осим тога, спремиће се вјеран и удесан портрет пјесников, који ће се у што већем броју примјерака распрострајати по Русији.

8.) Молиће се највише одобрење царево да се у спомен празника стогодишњице Пушкинове искује сребрна или бронзана медаља, која ће се дати свакоме ученику, који ове године ма коју руску школу доврши са одличним успјехом.

9.) Утврђено је да се ради код Н. Ц. Величанства да се при *Имп. Академији Наука* установи одјелене *лијене књижевности у спомен А. С. Пушкина*.

10.) На крају, молиће се Н. Ц. Величанство: а) да држава узме на себе бригу да од сада па до вјечна времена чува и у добром стању одржава гроб пјесника у Свјатогорском манастиру и б) да властелински двор, или ако је могуће, и цијело имање Пушкиних, у село Михајловско у Опочецком округу, Псковској губернији — путем откупа пређе у државне руке, а племству псковском да се остави да на томе имању подигне велико здање, у ком би се издржавали сиротни и престарјели писци.

Оволико је до сад рађено на припреми овог великог празника. Ко познаје руско одушевљено друштво, знаће да ће се све овдје пројектовано и још много друго на најсвечанији начин извести. Јављамо нашим читаоцима за сад оволико, а првом приликом вратићемо се на ову по све Словенство знамениту светковину.

Српска књига у Нијемаца. У 223. броју часописа *Die Zeit* од 7. јануара 1899 приказао је Ф. Каниц д-ра М. Вујића *Начела народне економије* и то III. књиге свеску I, која је изашла у Биограду 1898. Да види српски читаолачки свијет, како овога одличног српског финансијера и странци цијене, доносимо тај приказ у изводу: „Од Вујићева дјела „Начела народне економије“ изишла је недавно прва половина III. књиге. И по овој се свесци позна оштроумни писац и прокушани финансијер, коме Србија има да захвали, што је из туђих руку задобила своје жељезнице и монопол соли и дувана.... У завршној глави оцртао је д-р Вујић на темељу историјских докумената економску политику у старој српској држави и у новој Србији, ускрслај под Ми-

лошем Обреновићем. Иза тога говори о српској економској политици, каква би имала у будуће бити. Тако мисли, да се мора измијенити трговачки уговор с Аустро-Угарском, коме је рок 1903 године.“

Стеријино вече. У очи нове године приређена је у Биограду свечана представа у спомен рођења *Јована Стерије Поповића*. Приказана су два комада: *Зла жена* и *Београд некад и сад*. Пролози су били од Андре Гавриловића и Драгомира Брзака.

Aus Fremden Zungen јављају у свом проспекту за 1899 годину, да ће међу осталим причама свјетске књижевности донијети у преводу и *Јанка М. Веселиновића*.

Лица

Пијетро Маскави, композитор „Cavaleria rusticana“ приказао је у Риму своју нову оперу: *Iris*, чији је либрето узет из јапанске бајке о постанку цвијета ириса. Ово је једно од најљепших његових композиција, знаменито по својој инструменталној композицији јапанских мотива.

Др. Јован Радонић и др Станоје Станојевић, два млада научника, (сад професори у српској гимназији у Цариграду,) са својих радова на пољу историје, постали су познати и у Руса, те их је сад *Руски Археолошки Институт у Цариграду* изабрао за своје редовне чланове. Избор је одобрио ових дана царско руски министар просвјете у Петрограду.

Паја Јовановић, српски академски сликар, ради сада у Бечу, по наруџбини њемачке државе, велику слику: *Бој у Теутобуршкој шуми*.

Нови чланови Академије. За праве чланове Српске Краљевске Академије у Биограду изабрани су: *др. Јован Цвијић* и *др. Михајло Петровић* професори Велике Школе. За дописне чланове: *Лука Зоре* професор у Дубровнику и *Стега Теодоровић* сликар у Биограду.

Жарко Савић, оперски пјевач Фрајбуршке опере ангажован је за Штутгартску дворску оперу, које ће мјесто наступити 1900 године.

Р. Вукановић, српски сликар, израдиће шест великих и разних слика за управу класне дутрије. Кад буду готове, јавно ће бити изложене публици.

Др. Јован П. Панаотовић Србин из Срем. Митровице постављен је од пруске владе за асистента на универзитету Гетингенском. Осим њега било је за то мјесто много компетената Нијемца, али је побједу он одржао.

Елеонора Дузе ријешила се на гостовање у Америци. У свој репертоар унијела је Софоклову *Антигону* и талијанског књижевника d' Annunzia: *Gioconda* и *Gloria*.

СА ДРЖАЈ: Од *Sempere*: *О ширењу српске књиге*. — **Пјесме:** Јован Дучић: *Моја пјесма*. — **Приповијетке:** Раде М. Домановић: *Смрт*, слика из сеоског живота у Србији. — Н.: *Клавдије*, Из далеке прошлости. — И. Н. Потапенко: *Парче хлеба*, превео Ник. Николајевић. — **Поука:** Миленко М. Вукићевић: *Бергелес-Алија* (наставак). — *Surgian Robert*: *О пријесторинској словенској заједници под овим и именом Ванда или Венета*, превео Мар. Мар. — Од Уредника: *Таковски устанак*, слика Паје Јовановића (послана уредништву *Зоре* на приказ). — **Живот и обичаји српскога народа:** Осман А. Ђикић: *Народне празнико-вјернице у Херцеговини* (свршетак). — **Оцјене и прикази:** *Милићев гроб*, слика из сеоског живота, написао Мих. Сретеновић, оцјењује Ц. Ц. — **Преглед листова.** — **Кроника:** *Књижевност.* — *Разно.* — *Лица*.

Претплату *Зоре* прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, Дворска Књижарница Мите Стајића у Биограду и сви њени повјереници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 40 новчића. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петит-редака у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 6 новч., за три оглашавања по 4 новч., а за више од три пута, као и за огласе на читавај страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине.